PRACHINAVANIJYA AND TRANSLATION

B Com

ommon Course in Sanskrit

For

II Semester

2011 Admission)

UNIVERSITY OF CALICUT

SCHOOL OF DISTANCE EDUCATION

Calicut University P.O. Malappuram, Kerala, India 673 635

UNIVERSITY OF CALICUT

SCHOOL OF DISTANCE EDUCATION

B. Com

II Semester

Common Course in Sanskrit

PRACHINAVANIJYA AND TRANSLATION

Prepared by: *Dr. K.N. Ranganayaki,Associate Professor,Department of Sanskrit,M.D. College, Pazhanji.*

Scrutinised By: *Sri. K. Jayanarayanan,Associate Professor,Department of Sanskrit,Sree Kerala Varma College,Thrissur.*

Layout: *Computer Section, SDE*

©

Reserved

Contents   Page

MODULE – I   PRACINA VANIJYAM   5

UNIT : ONE   अध्यायः १ । अर्थसमुत्थ्ेशः ।

CHAPTER 1   ABOUT WEALTH   5

UNIT: TWO   अध्यायः २. कोशसमुत्थ्ेशः ।

CHAPTER 2   ABOUT TREASURY (KOSA)   10

UNIT: THREE   अध्यायः ३. वार्तासमुद्देशः ।।

CHAPTER 3   ABOUT VARTA   15

UNIT : FOUR   अध्यायः ४ शुल्काध्यक्षः ।

CHAPTER 4 THE SUPERINTENDENT OF TOLLS   19

UNIT:FIVE   अध्यायः-५. व्यवहारस्थापना विवाथ्पथनिबन्धश्छा ।।

CHAPTER 5 ADMINISTRATION OF JUSTICE AND TYPES OF LEGAL DISPUTES   24

UNIT SIX   अध्यायः ६ लेख्यसमुद्देशः ।

CHAPTER SIX ABOUT DOCUMENTS   28

MODULE - I

PRACINA VANIJYAM

Prachina vanijyam is a collection of some concepts regarding trade and commerce in ancient India which were revealed in ancient texts like Arthasastra, Sukraniti, Kamandakanitisara, Somadeva's Nitisutras, Brhaspat's Nitisutrani and Manusmrithi. These texts are intended for the administration to the routine duties of a king.

Dr. M. Sivakumara Swamy, Rtd: Professor of Sanskrit, Bangalore University, Bangalore has done a lot to the field of commerce by way of editing this text. The students of commerce should be thankful to Dr. Sivakumara Swamy for unearthing and bringing to light this ancient treasure to knowledge to modern world.

Prachina vanijyam contains 13 chapter concerned with different topics on trade and commerce. Out of which only six chapters are included in the syllabi of B.com programme. They are Chapter 1 Arthasamuddesa(About wealth), Chapter 2 Kosasamuddesa (About treasury), Chapter 3 Vartha samauddesa (About Vartha), Chapter 9 -Sulkadhyaksha (The superintendent of tolls), Chapter 11-Vyavahara sthapana Vivadapadanibandhasca (Administration of justice and types of legal disputes), Chapter 13 – Lekhya samuddesa (About Douments).

The study of these chapters may help the student of commerce to achieve a several awareness of trade and commerce prevailed in ancient India. There by they would be able to understand and compare trade and commerce in modern perspective.

UNIT : ONE

प्राचीनवाणिज्यम् ।

अध्यायः १ । अर्थसमुद्धेशः ।

CHAPTER 1

ABOUT WEALTH

अर्थं आर्जयेत् । ग़स्यार्थराशिरस्ति तस्य मित्राणि धर्मः विथ्या गुणाः विक्रमः वृथ्धिश्छा । अधनेनार्थमार्जयितुं न शक्यते, गजो अगजेनेव । धनमूलं जगत्, सर्वाणि तत्र सन्ति । निर्धनो मृतः (इव) ।

बार्हस्पत्यानि नीतिसूत्राणि ।

Wealth should be earned. He who has wealth gets friends, religion (dharma), Knowledge, merit, valour and wisdom. One without wealth cannot earn wealth, as one without an elephant cannot catch an elephant. Wealth is the fundamental need of the world. Everything depends upon wealth. One without money is as good as dead.

(From Brhaspati's Nitisutras)

ധനം സമാർജ്ജിക്കേണ്ടതാണ്. ധനവാന് മാത്രമെ സുഹൃത്തുകളും, ധർമ്മവും, അറിവും, ഗുണവും,പരാക്രമവും ബുദ്ധിയും ഉണ്ടാവുകയുള്ളൂ. എപ്രകാരമാണോ ആനയെ കൂടാതെ ആനയെ പിടിക്കാൻ കഴിയാത്തത് അപ്രകാരം ധനമില്ലാത്തവന് ധനം നേടാൻ കഴിയില്ല. ധനാശ്രിതമാണ് ലോകം. എല്ലാം ധനത്തെ ആശ്രയിച്ചാണ് നിലകൊള്ളുന്നത്. പണമില്ലാത്തവൻ പിണമാണ്.

സർവ്വേ ഗുണാഃ കാഞ്ചനമാശ്രയന്തി

अर्थसंपत् प्रकृतिसंपथंकरोति । वृत्ततिमूलमर्थलाभः । अर्थमूलौ धर्मकामौ । सुखस्य़ मूलं धर्मः, धर्मस्य़ मूलं अर्थः, अर्थस्य़ मूलं राज्य़म् ।अर्थमूलं सर्वं कार्य़ं, य़थ्ल्पप्रय़त्नात् कार्य़सिर्थ्धिर्भवति । अर्थेषणा न व्य़सनेषु गण्य़ते । अर्थतोषिणं हि राजानं श्रीः परित्य़जति । भाग्य़वन्तमप्य़परीक्ष्य़कारिणं श्रीः परित्य़जति ।

(चाणक्य़नीतिसूत्राणि)

The increase in wealth helps to increase natural resources. The attainment of wealth is through human profession (vrtti). The pursuit of Dharma and Kamadepend upon wealth. The religious pursuit gives rise to happiness. Wealth is necessary for the pursuit of religion. King's rule(Rajyam) is conducive to wealth. It is through wealth that all purposes are achieved. To desire for wealth is not at all a vice. The King, who is satisfied with wealth alone, is rejected by the Goddess of Wealth. One who is wealthy but not discreet, is also left by the goddess of Wealth.

(From Canakya's Nitisutras)

ധനം പ്രകൃതി സമ്പത്തിനെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ഉപജീവനത്തിലൂടെ വേണം ധനം സമ്പാദിക്കാൻ. ധർമ്മകാമങ്ങൾ അർത്ഥത്തിൽ നിന്ന് ഉണ്ടാകുന്നു. ധർമ്മത്തിൽ നിന്ന് സുഖവും, അർത്ഥത്തിൽ നിന്ന് ധർമ്മവും, രാജാവിന്റെ കർമ്മത്തിൽ നിന്ന് അർത്ഥവും ഉണ്ടാകുന്നു. എല്ലാ കാര്യങ്ങളും അർത്ഥാശ്രിതമാണ്. എന്തെന്നാൽ അർത്ഥമുള്ളവൻ ഫലങ്ങൾ എളുപ്പത്തിൽ നേടുന്നു. ധനമോഹം, വ്യസനങ്ങളുടെ കൂട്ടത്തിൽ പരിഗണിക്കപ്പെടുന്നില്ല. ധനത്തിൽ മാത്രം സന്തോഷിക്കുന്നവനും, ഭാഗ്യവാനാണെങ്കിലും വിവേകമില്ലാത്ത രാജാവിനെ ധന ദേവതപോലും ഉപേക്ഷിക്കുന്നു

अर्थेभ्य़ो हि विवृद्धेभ्य़ो संभृतेभ्य़स्ततस्ततः ।

क्रिय़ाः सर्वाः प्रवर्तन्ते पर्वतेभ्य़ इवापगाः ।।

अर्थाध्धर्मश्छा कामश्छा स्वर्गश्छौव नराधिप ।

प्राणय़ात्रापि लोकस्य़ विना ह्यर्थं न सिध्यति ।।

(महाभारतं शान्तिपर्वंम्)

अन्वयः - आपगाः पर्वतेभ्यः प्रवर्तन्तते, ततस्ततः संभृतेभ्यः विवृध्धेभ्यः अर्थेभ्यः सर्वाः क्रियाः प्रवर्तन्ते हि ।

हे नराधिप, अर्थात् धर्मः कामः स्वर्गः च, लोकस्य प्राणयात्रापि अर्थं विना न सिध्यति ।

As rivers flow down from the mountains, so does all our achievements emerge from the abundant, all – inclusive wealth.

Oh, King, It is through wealth that religion (dharma), pleasure (kama) heaven and worldly life are achieved. Without wealth nothing is achieved.

(From Mahabharata Santiparva)

1.എപ്രകാരമാണോ പർവ്വതങ്ങളിൽ നിന്ന് നദികൾ പുറപ്പെടുന്നത് അപ്രകാരം സമ്പുഷ്ടിയിൽ നിന്നാണ് നമ്മുടെ എല്ലാത്തരം സമ്പത്തും പുറപ്പെടുന്നത്.

2.അല്ലയോ രാജാവേ - അർത്ഥത്തിൽ (ധനത്തിൽ) നിന്ന് മാത്രമെ ധർമ്മവും, കാമവും, സ്വർഗ്ഗതുല്യമായ സുഖവ ും, പ്രപഞ്ചത്തിലെ സുഖവും നേടാൻ കഴിയൂ. സമ്പത്തില്ലാത്തവന് ഇവിടെ ഒന്നും നേടാൻ കഴിയില്ല.

अर्थसमाथने वैरिणां सङ्ग एव न कर्तव्यः । अर्थसिध्यै वैरिणं न विश्वसेत् । अर्थाधीन एव नियतसंबन्धः । अमरवर्थ्यजातमार्जयेत् । अर्थवान् सर्वलोकस्य बहुमतः । महेन्द्रमपि अर्थहीनं न बहुमन्यते लोकः । थरिर्थ्य खलु पुरुषस्य सजीवितं मरणम् ।

(चाणक्यनीतिसूत्राणि)

While acquiring wealth one should not have any association with enemies. In respect of achieving wealth, enemies are not to be trusted. Any permanent relation depends on wealth. One should earn wealth as if one were immortal.

He who has wealth is dear to all. Let him be Mahendra, people would not respect him, if he does not have wealth.

(From Canakya's Nitisutras)

ധനം ആർജ്ജിക്കുന്ന പ്രക്രയയിൽ ഒരിക്കലും ശത്രുക്കളുമായി ബന്ധമുണ്ടാക്കരുത്. ധനസമ്പാദന കാര്യത്തിൽ ശത്രുക്കളെ വിശ്വസിക്കരുത്. എല്ലാ ബന്ധങ്ങളും ഊട്ടിയുറപ്പിക്കപ്പെടുന്നത് ധനത്തെ ആശ്രയിച്ചാണ്. അമരത്വത്തെ പോലെ ധനം സമ്പാദിക്കാണം, ധനവാനെ എല്ലാവരും ഇഷ്ടപ്പെടുന്നു, ബഹുമാനിക്കുന്നു. നിർദ്ധനൻ ദേവേന്ദ്രനായാലും ലോകം ബഹുമാനിക്കുന്നില്ല. ദാരിദ്ര്യം ഒരു വ്യക്തിയുടെ മരണ തുല്യമായ ജീവിതമാണ്.

यः कृशार्थः कृशगवः कृशभृत्यः कृशातिथिः ।

स वै राजन् कृशो नाम न शरीरकृशः कृशः ।।

(महाभारतं शान्तिपर्वम्)

अन्वयः - हे राजन्, कृशः नाम शरीरकृशः न । यः कृशार्थः, कृशगावः, कृशभृत्यः, कृशातिथिः सः कृशः ।

He who has the scarcity of money, cows, servants and guests is truly lean; the physically lean alone is not really lean.

(From Mahabharata Santiparvan)

ഒരു വ്യക്തിയുടെ ശരീരശോഷിപ്പല്ലാ കൃശതയായി കണക്കാക്കപ്പെടുന്നത്. മറിച്ച് ഒരു വ്യക്തിയുടെ സമ്പാദ്യമായ ധനം, പശുക്കൾ, സേവകർ, അതിഥികൾ എന്നിവയുടെ ശോഷിപ്പാണ് ഒരു വ്യക്തിയുടെ യഥാർത്ഥമായ കൃശതയായി (ശോഷിപ്പ്) കണക്കാക്കുന്നത്.

विरूपोऽप्यर्थवान् सुरूपः। अथतारमपि अर्थवन्तमर्थिनो न त्यजन्ति। अकुलीनो ऽपि धनवान् कुलीनाद्विशिष्टः। यतः सर्वप्रयोजनसिद्धिः सो ऽर्थः।

(चाणक्यनीतिसूत्राणि)

Be he deformed, the wealthy man is indeed handsome. He may not be generous enough. Yet the suppliants do not leave him. He may not belong to a noble family, yet he is deemed nobler than noble. That from which all purposes are achieved is alone wealth.

(From Canakya's Nitisutras)

ധനമുള്ളവൻ വിരൂപനാണെങ്കിലും സുന്ദരനാണ്. ദാനശീലനല്ലെങ്കിലും, ധനവാനെ ധനാർത്ഥികൾ ഉപേക്ഷിക്കുന്നില്ല. കലീനൻ അല്ലെങ്കിലും ധനവാൻ ആണെങ്കിൽ കുലീനതനേക്കാൾ വിശിഷ്ടനാണ്. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ എല്ലാകാര്യങ്ങളും നേടിത്തരുന്നത് ധനമാണ്.

सो ऽर्थस्य भाजनं यो ऽर्थानुबन्धेन अर्थमनुभवति। अलब्धलाभः लब्धपरिरक्षणं रक्षित- विवर्धनं वृध्धस्य तीर्थेषु प्रतिपाथ्नं चार्थानुबन्धः।

He is the fit recipient of wealth, - who experiences it with its sequence. The sequence of wealth consists in acquiring what is not acquired, protecting what is acquired, developing what is protected and presenting what is developed to the persons in service (dignitaries).

ആരാണ് അർത്ഥാനുബന്ധമായി ധനത്തെ അനുഭവിക്കുന്നത് അയാളാണ് യഥാർത്ഥത്തിൽ ധനത്തെ അനുഭവിക്കുന്നത്. അർത്ഥാനു ബന്ധം എന്നു പറയുന്നത് നേടാത്തത് നേടുക, നേടിയതിനെ സംരക്ഷിക്കുക, സംരക്ഷിച്ചതിനെ വർദ്ധിപ്പിക്കുക, വർദ്ധിപ്പിച്ചതിനെ തിർത്ഥങ്ങളിൽ സമർപ്പിക്കുക.

धर्मसमवायिनः कार्यसमवायिनश्छा पुरुषाः तीर्थम्। तीर्थमर्थेनासंभावयन्मधुछछत्रं इव सर्वात्मना विनश्यति। ताथत्विकमूलहरकर्थ्येषु नासुलभः प्रत्यवायः। यः किमपि असञ्छित्य उत्पन्नमर्थमपव्ययति सः ताथत्विकः। यः पितृपैतामहमर्थं अन्यायेन भक्षयति सः मूलहरः। यः भृत्यात्मपीडाभ्यामर्थं सञ्छिनोति सः कर्थ्यः। ताथत्विकमूलहरयोः आयत्यां नास्ति कल्याणम्। कर्थ्यस्य अर्थसंग्रहः राजथयाथस्करङ्गिणां अन्यतमस्य निधिः।

Those who are connected with religion and those who are connected with royal service are the dignitaries. Without honoring the dignitaries with wealth one meets with total destruction like a Madhucchatra. Calamities are not rare in the case of Tadatvika, Mulahara and Kadarya. He who does not collect (or save) anything and wastes everything that is acquired is Tadatvika. He who enjoys unjustly the wealth inherited from his predecessors is Mulahara. He who accumulates wealth by putting his dependents and himself to torture is Kadarya. There is no welfare in future for the Tadatvika and the Mulahara. The accumulated wealth of the Kadarya will be the treasure of the king or a kinsman or thieves.

തീർത്ഥം എന്നാൽ മതപരമായും രാജസേവയുമായി ബന്ധപ്പെട്ട മനുഷ്യനാണ്. സംപൂജ്യരെ ബഹുമാനിക്കാതെ ഉണ്ടാക്കുന്ന ധനം മധുഛത്രം (ഇത്തിക്കണ്ണി) പോലെ നശിച്ചു പോകുന്നു. തദാത്വികന്മാർക്കും, മുലഹരന്മാർക്കും, കദര്യന്മാർക്കും ദുരന്തങ്ങൾ സുലഭമാണ്. ഒന്നും സമ്പാദിച്ചുവെക്കാതെ ധനം മുഴുവൻ ചിലവാക്കുന്നവരാണ് താദാത്വികർ. ആരാണോ പൂർവികരിൽനിന്നു കിട്ടിയ ധനം നീതിപൂർവകമല്ലാതെ ചിലവാക്കുന്നവർ മൂലഹരന്മാർ. ഭൃത്യപീഡയിലൂടെയും ആത്മപീഡയിലൂടെയും ധനം സമ്പാദിക്കുന്നത് ആരാണോ അവർ കദര്യന്മാർ. താദാത്വികരുടേയൊ, മൂലഹരന്മാരുടേയോ ധനം കൊണ്ട് ഭാവിയിൽ ആർക്കും പ്രയോജനം ഉണ്ടാകുന്നില്ല. എന്നാൽ കദര്യന്മാരുടെ കൂട്ടിവെച്ച സ്വത്ത് രാജാവിനും, രാജസേവകന്മാർക്കും കള്ളന്മാർക്കും നിധിയാകുന്നു

अतिव्ययः अपात्रव्ययश्छा अर्थस्य थूषणम्। अर्थथूषणः कुबेरोऽपि भवति भिक्षाभाजनम्। कार्यार्थिनः पुरुषान् लञ्छालुञ्छानिशाछाराणां भूतबलिं कुर्यात्। लञ्छो हि सर्वपातकानां आगमनद्वारम्।लञ्छेन कार्यकारिभिः उरभ्रवत् स्वामी विक्रीयते। लञ्छेन राज्ञः अर्थलाभः प्रासाथविध्वंसनेन लोहकीलकलाभ इव। राज्ञो लञ्छेन कार्यकारणं कस्य नाम कल्याणम्। थ्वेतापि यथि चोरेषु मिलति, कुतः प्रजानां कुशलम्। लञ्छेन अर्थोपायं थ्र्शयन् थ्रेशं कोशं मित्रं तन्त्रं च भक्षयति।

(सोमथ्वेनीतिसूत्राणि)

Spending excessively and spending on the undeserving (persons or undertakings) are the misuses of wealth. Even a Kubera who misuses wealth is reduced to the state of a beggar. (If the king does not meet the subjects), he would make the persons coming for getting some work done the victims of the goblins that extract bribes. The bribe happens to be the door for all sins. Those who do some work in return for a bribe will sell the master as if he were a goat (Urabhra). Getting profit through bribes on the part of the king (and others) is like acquiring an iron bolt through the destruction of the mansion. If the king gets that work done (by his servants) for some bribe, for whose welfare could it be? If the god also joins the thieves, from where can we expect safety for the subjects? By manifesting bribe as the mean of acquiring wealth one destroys (eats up) the kingdom, allies, and the administration. Wealth of the subjects of the kingdom is like a treasure fallen into (deposited in) a well, which can be discovered at a later time.

(From Somadeva's Nitisutras)

അതിവ്യയവും അർഹതയില്ലാത്തവർക്ക് നല്കലും പണമിടപാടിലെ രണ്ട് ദോഷങ്ങളാണ്. കുബേരനാണെങ്കിലും ധനം അമിതമായി ഉപയോഗിച്ചാൽ യാചകനായിത്തീരും. രാജാവ് വേണ്ട രീതിയിൽ ശ്രദ്ധിക്കാതിരുന്നാൽ കാര്യം നേടാൻ വരുന്നവരെ അഴിമതിക്കാരായ ചെകുത്താന്മാർ അഴിമതിക്കും കൈക്കൂലിക്കും പാത്രീഭൂതരാക്കും. കൈക്കൂലിയാണ് പിന്നീട് ഉണ്ടാകുന്ന എല്ലാ വിപത്തുക്കളുടേയും പടിവാതിൽ. കൈക്കൂലി വാങ്ങുന്നവൻ സ്വന്തം യജമാനനെ, പോറ്റി വളർത്തിയ ആടിനെ എന്നതുപോലെ വിൽക്കുകയാണ് ചെയ്യുന്നത്. ലാഭേച്ഛയോടുകൂടി കൈക്കൂലിയെ കാണുന്ന രാജാവ് അയാളുടെ തന്നെ മണിമന്ദിരം നശിപ്പിച്ച് ഇരുമ്പ്താഴ് നിർമ്മിക്കുന്നതുപോലെയാണ്.

രാജാവ് കൈക്കൂലികൊടുത്ത് തന്റെ സേവകരെ പണിയെടുപ്പിച്ചാൽ അത് ആർക്കാണ് ഗുണകരമായി ഭവിക്കുക? ദേവന്മാർ പോലും കള്ളന്മാർക്ക് കൂട്ടുനിന്നാൽ പിന്നെ പ്രജകൾക്ക് എവിടെ നിന്നാണ് സംരക്ഷണം കിട്ടുക. ധനം സമ്പാദിക്കാനുള്ള മാർഗ്ഗമായി കൈക്കൂലി വളർത്തി കൊണ്ടു വന്നാൽ അത് രാജവംശത്തേയും ദേശത്തേയും ഭരണത്തേയും നശിപ്പിക്കുന്നു. പ്രജാസമ്പത്ത് എന്നത് ഇനമായി നിക്ഷേപിക്കപ്പെട്ട നിധി എന്നതുപോലെ പിൽക്കാലത്ത് പ്രയോജനപ്പെടുത്തുന്നതാണ്.

UNIT: TWO

अध्यायः २. कोशसमुद्देशः।

ABOUT TREASURY (KOSA)

यः विपत्सु संपत्सु च स्वामिनस्तन्त्राभ्युत्थं कोषयति संश्लेषयति स कोशः।अतिशयित-

रत्नहिरण्यरजतप्रायः व्यावहारिकनाणकबहुलः महापत्सु व्ययसहश्चोति कोशगुणाः।

That which keeps the king efficient in administration both at times of adversity and prosperity is called kosa (kosayati – samslesayati iti). The merit of kosa are : excessive content of jewels, gold and silver, richness in the coins that are current and ability to stand the pressure of expenditure at times of adversity.

ഒരു രാജാവിന്റെ ഭരണപരമായ കഴിവിനെ സമ്പത്തിലും, ആപത്തിലും സഹായിക്കുന്നതാണ് കോശം. (ഖജനാവ്). ധാരാളം രത്നം, സ്വർണ്ണം, വെള്ളി, ഇപ്പോൾ നിലവിലുള്ള നാണയ ശേഖരം എന്നിവയും തിരിച്ചടികളിൽ രാജ്യത്തിന്റെ ചിലവുകൾ നിയന്ത്രിക്കൽ എന്നിവയാണ് കോശത്തിന്റെ ഗുണങ്ങൾ.

धर्महेतोस्तथार्थाय भृत्यानां भरणाय च।

आपत्स्थं च संरक्ष्यः कोशः कोशवता सथ।।

अन्वयः - धर्महेतोः अर्थाय यथा भृत्यानां भरणाय च, आपत्स्थं च कोशवता सथ कोशः संरक्ष्यः।

Kosa should always be protected by the master for the purpose of Dharma, for material prosperity, for nourishing servants and for all contingencies in adversity.

1.എല്ലാ കാലത്തും ധർമ്മകാര്യങ്ങൾ ചെയ്യാൻ വേണ്ടിയും, ധനസമ്പാദനത്തിനും, സേവകന്മാരുടെ കാര്യത്തിനും, ആപത്തുകാലത്ത് അത്യാവശ്യകാര്യങ്ങൾ നിർവ്വഹിക്കാനും വേണ്ടിയാണ് ഖജനാവ് സംരക്ഷിക്കപ്പെടേണ്ടത്.

कोशं संवर्धयन् उत्पन्नमर्थमुपयुञ्जीत। कुतस्तस्यायत्यां श्रेयांसि यः प्रत्यहं काकिण्ययापि कोशं न वर्धयति।(सोमथ्वनीतिसूत्राणि)

One should employ the accumulated treasure only taking care to increase it. Whence can there be prosperity in future in the case of one who does not increase the kosa even by a kakini* per day?

*Kakini is a coin used in olden days.It’s value is one fourth of a Panam.

നേടിയെടുത്ത ധനം ഖജനാവിന്റെ അ ിവൃദ്ധിക്ക് വേണ്ടി ഉപ യോഗിക്കേണ്ടതാണ്. ദിവസവും ഒരു കാകണിയെങ്കിലും സമ്പാദിക്കാതിരുനാൽ ഭാവിയിൽ എങ്ങനെയാണ് കോശം വർദ്ധിക്കുക.

കോശക്ഷയം സംഭവിച്ചാൽ എങ്ങനെയാണ് കോശം വർദ്ധിപ്പിക്കേണ്ടത് എന്ന് തുടർന്ന് വിശദീകരിക്കുന്നു.

थ्वध्विजवणिजां धर्मा ाध्वरपरिजनानुपयोगिद्रव्यभागैः आढ्य-विधवा-नियोगि-ग्रामकूट- गणिक ासङ्घ-पाषण्डि-विभवांशप्रत्याथनैः समृध्ध्जानपथ्द्रविणसंविभागप्रार्थनैः अनुपक्षयश्रीकमन्त्रिपुरोहितश्रोत्रियमित्रसामन्तान्तपालानुनयगृहगमनाभ्यां च क्षीणकोशः कोशमभिवर्धयेत्।

(सोमथ्वनीतिसूत्राणि)

The king whose treasure has diminished should increase it with the portions of materials left out after being used by the temples (gods) for religious purposes, by the Brahmins for sacrifices and by the merchants for paying the servants; with the receipt of a portion of wealth belonging to window, employees , village organizations, the society of prostitutes and the irreligious; through appeals of parting with some money sent to the prosperous citizens and villagers; with persuasive methods and visiting the houses of the ministers, priests, orthodox Brahmins, friends, founds, feudal lords and border – security officers whose wealth is not diminished.

(Fr Somadeva Nitisutras)

ദേവാലയങ്ങളിൽ ധർമ്മാനുഷ്ഠാനങ്ങൾക്ക് ചിലവഴിച്ചതും,യാഗാദികർമ്മത്തിന് ബ്രാഹ്മണർ ഉപയോഗിച്ചതും, കച്ചവടക്കാർ ഭൃത്യന്മാർക്ക് നൽകിയതുമായ ദ്രവ്യത്തിന്റെ ബാക്കി ഭാഗംകൊണ്ട് കോശം നിറക്കണം. കൂടാതെ വിധവകളുടേയും, ഉദ്യോഗസ്ഥരുടേയും, ഗ്രാമ സംഘടനകളുടേയും, വേശ്യാ സംഘടനകളുടേയും, നാസ്തികരുടേയും സ്വത്തിന്റെ ഒരു ഭാഗം സ്വീകരിക്കുന്നതിലൂടെയും കോശം വർദ്ധിപ്പിക്കണം. ധനാഢ്യരായ പൗരന്മാർക്കും, ഗ്രാമീണർക്കും ലഭിക്കേണ്ടുന്ന സ്വത്തിന്റെ ഒരു ഭാഗം അപേക്ഷിക്കുന്നതിലൂടേയും കോശം വർദ്ധിപ്പിക്കണം. സമ്പാദ്യം ക്ഷയിച്ചിട്ടില്ലാത്ത മന്ത്രിമാർ, പുരോഹിതന്മാർ, ശ്രോതിയന്മാർ, സുഹൃത്തുക്കൾ, ഭൂപ്രഭുക്കൾ, അതിർത്തിപാലകന്മാർ, എന്നിവരുടെ അനുനയത്തിലൂടെയും, ഗൃഹഗമനത്തിലൂടേയും നേടുന്ന ധനം കൊണ്ട് കോശം വർദ്ധിപ്പിക്കാവുന്നതാണ്.

बलप्रजारक्षणार्थं यज्ञार्थं कोशसंग्रहः।

परत्रेह च सुखथे नृपस्यान्यश्छा थुखथ।।

स्त्रीपुत्रार्थं कृतो यश्छा स्वोपभोगाय केवलम्।

नरकायैव स ज्ञेयो न परत्र सुखप्रथ।।

(शुक्रनीतिः)

अन्वयः - नृपस्य बलप्रजारक्षणार्थं, यज्ञार्थं च कोशसंग्रहः परत्र इह च सुखथ। अन्यः थुखथ च। यः केवलं स्त्रीपुत्रार्थं स्वोपभोगाय च कृतः सः नरकाय (इति) ज्ञेयः।परत्रनसुखप्रथएव।

The treasure collected for the purpose of protecting the army and the subjects and for sacrifices brings happiness both here and hereafter to the king. Other than this brings sorrow. That which is earned for one's own wife and children and for merely one's own pleasure, should be known as leading to hell and it will not bring happiness in the other world.

(From Sukraniti)

2. സൈന്യത്തിന്റേയും പ്രജകളുടേയും രക്ഷക്കുവേണ്ടിയും, യാഗങ്ങൾക്ക് വേണ്ടിയും സമാഹരിക്കപ്പെടുന്ന ധനം ഇഹത്തിലും, പരത്തിലും രാജാവിന് സുഖം നൽകുന്നു. മറിച്ചാകട്ടെ ദുഃഖവും. ആരാണോ ഭാര്യക്കും മക്കൾക്കും സ്വന്തം സുഖഭോഗത്തിനും വേണ്ടി മാത്രമായി കോശം സമ്പാദിക്കുന്നത് അയാൾക്ക് നരകം തന്നെ ലഭിക്കുന്നു എന്ന് അറിയുക. പരലോകത്തിലും ഇത് സുഖം നൽകുന്നില്ലതന്നെ.

सेतुबन्धो वणिक्कर्म प्रजामित्रपरिग्रहः।
धर्मकामार्थसिध्दिश्छा कोशाथ्तत् प्रवर्तते।।
कोशमूलो हि राजेति प्रवाथ्ससार्वलौकिकः।
एतत् सर्वं जहात्याशु कोशव्यसनवान् नृपः।।

(कामन्थ्कनीतिसारः)

अन्वयः - सेतुबन्धः वणिक्कर्म प्रजामित्रपरिग्रहः धर्मकामार्थसिध्दिः च एतत् सर्वं कोशात् प्रवर्तते। राजा कोशमूलः इति प्रवाथः सार्वलौकिकः । कोशव्यसनवान्

नृपः एतत् सर्वं आशु जहाति।

Building or bridges, preparing merchant routes, acquiring the favour of subjects and allies and accomplishments of Dharma, Kama and Artha – these are achieved through kosa. "The kingship is rooted in kosa" – such is the universal saying. He who is destitute of kosa gives up all this?

(From Kamandakanitisara)

3. പാലം നിർമ്മാണം, കച്ചവടം, ജനങ്ങളുടേയും സുഹൃത്തുക്കളുടേയും ഇഷ്ടം നേടിയെടുക്കൽ, ധർമ്മം, കാമം, അർത്ഥം എന്നിവ നേടലും, കോശത്തിലൂടെ സാധിക്കുന്നതാണ്. രാജത്വം എന്നത് കോശത്തിൽ അധിഷ്ഠിതമാണ് എന്ന സാർവ്വലൗകികമായ ചൊല്ലുണ്ട്. കോശമില്ലാത്ത രാജാവ് ഇതെല്ലാം ഉപേക്ഷിക്കുന്നു.

कोशो हि महीपतीनां जीवितम्, न प्राणाः। क्षीणकोशे हि राजा पौरजानपथनन्यायेन ग्रसते, ततो राष्ट्रमेव भवेछ्छून्यम्। कोशो हि राजेत्ययुछ्यते, न भूपतीनां शरीरम्। यस्य हस्ते द्रव्यं स जयति। धनहीनः कलत्रेणापि त्यज्यते, किं पुनर्नान्यैः। स खलु महान् कुलीनश्छा, यस्यास्ति धनमन्यूनम्। किं तया महत्तया कुलीनतया वा , या न सन्तर्पयति परान्।

(सोमथ्वनीतिसूत्राणि)

Treasure is the life –principle of a king, vital airs are not so. He king whose kosa is diminished subjects the citizens and villagers to unjust exploitation (lit. swallows); then the entire kingdom would become void. Kosa is said to be the king, but not the body of the king. He who has wealth gets success. He who has no wealth is left even by his wife, why not by others? He who has wealth in tact is indeed deemed great and noble. What is the use of the greatness and the nobility which do not please others?

(Form Somadeva's Nitisutras)

ഖജനാവാണ് രാജാക്കന്മാരുടെ ജീവതത്വം, അല്ലാതെ പ്രാണവായുവല്ല. ഖജനാവ് ക്ഷയിക്കുമ്പോൾ രാജാവ് നാഗരികരേയും, ഗ്രാമീണരേയും അന്യായമായി ചൂഷണം ചെയ്യുന്നു. അങ്ങനെ രാഷ്ട്രം തന്നെ ശൂന്യമാകുന്നു. ഖജനാവ് തന്നെയാണ് രാജാവ് എന്ന്

പറയപ്പെടുന്നു. അല്ലാതെ രാജാക്കന്മാരുടെ ശരീരമല്ല.ആരുടെ കൈയിലാണോ ധനമുള്ളത് അവൻ നേടുന്നു. ധനമില്ലാത്തവൻ ഭാര്യയാൽ പോലും ഉപേക്ഷിക്കപ്പെടുന്നു. അപ്പോൾ പിന്നെ മറ്റുള്ളവരുടെ കാര്യം പറയേണ്ടതുണ്ടോ. ആർക്കാണോ ധനമുള്ളത് അവനെ മഹാനായും, കുലീനനായും അംഗീകരിക്കുന്നു. മറ്റുള്ളവരെ സന്തോഷിപ്പിക്കാൻ കഴിയാത്ത മഹത്വം കൊണ്ടും കുലീനത കൊണ്ടും എന്താണ് പ്രയോജനം.

वनमूलो भवेत्कोशो कोशमूलं बलं स्मृतम् ।

बलसंरक्षणात् कोशराष्ट्रवृध्धिररिक्षयः ।।

जायते तत्रयं स्वर्गः प्रजासंरक्षणेन वै ।

द्वात्थशाब्थप्रपूरं यध्धनं तन्नीछासंज्ञकम् ।।

पर्याप्तं षोडशाब्थनां मध्यमं तध्धनं स्मृतम् ।

त्रिंशथ्ब्थप्रपूरं स्यात् कुटुम्बस्योत्तमं धनम् ।।

अन्वयः - कोशः बलमूलः भवेत्, बलं कोशमूलं स्मृतम् ।बलसंरक्षणात् कोश- राष्ट्रवृध्धिः अरिक्षयः च । प्रजासंरक्षणेन तत् त्रयं स्वर्गः वै जायते । यत् धनं द्वात्थशाब्थ- प्रपूरं तत् नीछासंज्ञकम् । षोडशाब्थनां पर्याप्तं तत् धनं मध्यमं स्मृतम् । त्रिंशथ्ब्थ- प्रपूरं धनं कुटुम्बस्य उत्तमं (धनं) स्यात् ।

Kosa depends upon the army and army depends upon kosa. Through the protection of army the kosa and the country prosper and enemies are destroyed. Those three (kosavrddhi, etc) and heaven are achieved through the protection of kosa. That wealth which sees through 12 years is of the low order; the wealth which is enough for 16 years is of the middle order; and the wealth which sees the family through 30 years is of the highest order.

(From Sukraniti)

4. കോശത്തെ ആശ്രയിച്ച് സൈന്യവും, സൈന്യത്തെ ആശ്രയിച്ച് കോശവും നിലനിൽക്കുന്നു. സൈന്യ സംരക്ഷണത്തിലൂടെ കോശവും രാജ്യവും അഭിവൃദ്ധിപ്പെടുകയും, ശത്രുക്കൾ ഇല്ലാതാക്കപ്പെടുകയും ചെയ്യുന്നു. പ്രജാസംരക്ഷണത്തിലൂടെ അവ മൂന്നും (കോശവൃദ്ധി, രാഷ്ട്രവൃദ്ധി, ശത്രുനാശം) സ്വർഗ്ഗവും നേടാൻ കഴിയുന്നു. യാതൊരു ധനമാണോ 12 കൊല്ലക്കാലം നോക്കി സംരക്ഷിക്കുവാൻ കഴിയുന്നത് അത് നീചമായും, 16 കൊല്ലക്കാലം നോക്കി സംരക്ഷിക്കുവാൻ കഴിയുന്നത് അത് മദ്ധ്യമമായും, 30 കൊല്ലം ഒരു കുടുംബത്തെ നോക്കി സംരക്ഷിക്കുന്നത് ഉത്തമമായും കണക്കാക്കപ്പെടുന്നു.

प्रछारसमृध्धिश्छिा रत्रानुग्रहश्छोरनिग्रहो युक्तप्रतिषेधः सस्यसंपत् पण्यबाहुल्यं उपसर्ग- प्रमोक्षः परिहारक्षयो हिरण्योपायनमिति कोशवृध्धि ।प्रतिबन्धः प्रयोगो व्यवहारो वस्तारः परिहापणमुपभोगः परिवर्तनमपहारश्छोति कोशक्षयः ।

The prosperity of the kingdom (pracara), showing regard towards good conduct (professions), controlling the thieves, prohibiting the employees (from grabbing wealth), wealth of crops, abundance of merchandise, freedom from calamities, non – exemption from taxes and the accumulation of gold – these are the means to the increase of kosa. Obstruction, investment in loan, dealing in merchandise fabrication of accounts, loss of revenue, self – enjoyment, barter and defalcation are the causes of the depletion of treasury.

(From Kautilya's Arthasastra)

കോശാഭിവൃദ്ധി എന്നത് രാജ്യത്തിന്റെ സമൃദ്ധി, സദ് വൃത്തത്തിന്റെ അംഗീകാരം, ചോരന്മാരെ നിയന്ത്രിക്കൽ, ഉദ്യോഗസ്ഥരുടെ വകമാറ്റി ചിലവഴിക്കൽ തടയൽ, കൃഷിയിൽ നിന്നുള്ള വരവ്, വ്യാപാരച്ചരക്കുകളുടെ ആധിക്യം, ദുരന്തങ്ങളുടെ ഇല്ലായ്മ, ഒഴിവാക്കപ്പെട്ടകരം സമയപരിധിക്ക് ശേഷം വാങ്ങുക, തിരുമുൽക്കാഴ്ചകൾ എന്നിവയാണ്. നികുതിപിരിവിലെ അപാകതകൾ, ഖജനാവിലുള്ള ധനമെടുത്ത് കടം കൊടുക്കൽ ഖജനാവിലെ ധനം കൊണ്ട് കച്ചവടം ചെയ്യുക, കള്ളക്കണക്ക് ഉണ്ടാക്കുക, വരവിലധികം ചിലവു ചെയ്യുക, സ്വയമായോ മറ്റുള്ളവർക്ക് നൽകിയോ രാജസ്വത്തിന്റെ ഉപയോഗം, ചതി, രാജസ്വത്തിന്റെ അപഹരണം എന്നിവ കോശക്ഷയത്തിന്റെ കാരണങ്ങൾ ആകുന്നു.

क्षीणं बलं वर्धयति स्वतो गृह्णाति च प्रजाः।

कोशवान् पृथिवीपालः परैरप्युपजीव्यते।।

अन्यायेनार्जितो यस्माद्येन तत्पापभाक् च सः।

सुपात्रतो गृहीतं यद्दत्तं वा वर्धते च यत्।।

मालाकारस्य वृत्यैव स्ववप्रजारक्षणेन च ।

शत्रुं ङि करथीकृत्य तध्दनैः कोशवर्धनम्।।

करोति स नृपः श्रेष्ठो मध्यमो वैश्यवृत्तितः।

अधमः सेवया थ्ण्डतीर्थ्थिवकरग्रहैः।।

(शुक्रनीतिः)

क्षीणं बलं वर्धयति। स्वतः प्रजाः गृह्णाति च । कोशवान् पृथिवीपालः परैः अपि उपजीव्यते। येन यस्मात् अन्यायेन आर्जितः सः तत्पापभाक् च। यत् सुपात्रतः गृहीतं थ्त्तं वा तत् वर्धते च । स्वप्रजारक्षणेन मालाकारस्य वृत्या एव च शत्रुं करथीकृत्य तध्दनैः कोशवर्धनं यः करोति सः नृपः श्रेष्ठः हि। वैश्यवृत्तितः यः कोशं वर्धयति सः नृपः मध्यमः। यः सेवया थ्ण्डतीर्थ्थै वकरग्रहैः च कोशं वर्धयति सः नृपः अधमः।

The king with his treasury can increase the depleted army, maintain himself and his subject. Even others depend on him. He inherits the sins of that person from whom the in justly earned wealth is acquired. That which is taken from or given to worthy persons increases. Through the profession and making the enemy to pay the taxes, he should develop his kosa with the riches of the enemy. He who develops the treasury so is the best king. He who does so in the manner of a vaisya is of the middle type. He is of the low type who does so through fines or taking taxes from the holy persons and the temples.

(From Sukraniti)

5. രാജാവിന് തന്റെ ഖജനാവുകൊണ്ട് ശോഷിച്ചുപോയ സൈന്യത്തെ ബലപ്പെടുത്താം, സ്വന്തം കാര്യവും പ്രജകളുടെ കാര്യവും നോക്കാം, ഖജനാവോടുകൂടിയ രാജാവ് ശത്രുക്കളാൽ പോലും ആശ്രയിക്കപ്പെടുന്നു. അന്യായമായ രീതിയിൽ നേടിയ ധനം പിടിച്ചടുക്കുന്നതിലൂടെ രാജാവും പാപത്തിന് പാത്രമായിത്തീരുന്നു. സത്പാത്രങ്ങളിൽ നിന്ന് സ്വീകരിച്ചതും സത്പാത്രങ്ങൾക്ക് നൽകിയതുമായ ധനം വർദ്ധിക്കുന്നു. മാലക്കാരൻ പൂക്കൾ കോർത്തുണ്ടാക്കുന്നതുപോലെ ശത്രുക്കളെ നികുതി ദായകന്മാരാക്കി അവരുടെ ധനം കൊണ്ട് ഖജനാവ് പെരുപ്പിച്ച് സ്വന്തം പ്രജകളെ കോർത്തിണക്കി രക്ഷിക്കണം. ഇപ്രകാരം ചെയ്യുന്ന രാജാവാണ് ശ്രേഷ്ഠൻ (ഉത്തമൻ). കച്ചവടക്കണ്ണോടെ കോശം വർദ്ധിപ്പിക്കുന്നവൻ മദ്ധ്യമനും, ക്ഷേത്രങ്ങളിൽ നിന്നും, വിശുദ്ധരിൽ നിന്നും നികുതിയും, പിഴയും ഈടാക്കുന്ന രാജാവ് അധമനും ആകുന്നു.

UNIT: THREE

अध्यायः ३. वार्तासमुद्देशः ।।

CHAPTER 3.

ABOUT VARTA

आन्वीक्षिकीं त्रयीं वार्तां थ्ण्डनीतिं च पार्थिवः।

तद्विद्यैस्तत्क्रियोपेतैश्छाछिान्तयेथ् विनयान्वितः।।

(कामन्थ्कनीतिसारः)

अन्वयः - पार्थिवः विनयान्वितः सन् आन्वीक्षिकीं त्रयीं वार्तं थ्ण्डनीतिं च तद्विद्यैः तत्क्रियोपेतैः छिान्तयेत्।

A king who is disciplined should take care of Anviksiki, Trayi (Veda), Varta and Dandaniti (Polity) with the help of those who know those lore (Vidya) and those that practice them.

(From Kamandakanitisara)

1.വിനയാന്വിതനായ രാജാവ് ആന്വീക്ഷികി (സംഖ്യം, യോഗം, ലോകായതം ഇവയാണ് ആന്വീക്ഷികി) ത്രയീ (സാമം,ഋക്, യജുസ്സ് എന്നീ മൂന്ന് വേദങ്ങൾ) വാർത്താ, ദണ്ഡനീതി എന്നിവ ഇത് അറിയുന്നവരുടേയും, അത് പ്രയോഗിക്കുന്നവരുടേയും സഹായത്തോടെ മനസ്സിലാക്കണം.

वार्तासमृथ्थै हि सर्वाः समृथ्थ्यो राज्ञाम्। तस्य खलु संसारे सुखम्, यस्य कृषिः धेनवः शाकवाट्यः सद्मन्युथ्पानं च ।

(सोमथ्वेनीतिसूत्राणि)

The prosperity in varta is the source of all prosperity on the part of kings. He alone is happy in life, which has agriculture, cows, vegetable gardens and a well belonging to his house.

(From Somadeva's Nitisutrani)

വാർത്തയുടെ സമൃദ്ധിയിലൂടെയാണത്രേ രാജാക്കന്മാർക്ക് എല്ലാ ഐശ്വര്യങ്ങളും വന്നു ചേരുന്നത്. ഏതൊരു രാജാവിന്റെ രാജ്യത്ത് കൃഷിയും, പശുക്കളും. പച്ചക്കറിയും, ഉദ്യാനവും, ഗൃഹങ്ങളിൽ തീനും, കുടിയും നിലനിൽക്കുന്നുവോ ആ രാജ്യത്ത് സുഖം ഉണ്ടാകുന്നു.

कुसीथ्कृषिवाणिज्यं गोरक्षा वार्तयोच्छयते।

संपन्नो वार्तया साधुर्न वृत्तेर्भयमृछछति।।

(शुक्रनीतिः)

अन्वयः - कुसीथ्कृषिवाणिज्यं गोरक्षा (च) वार्तया उछयते। वार्तया साधुः संपन्नः वृत्तेः भयं न ऋछछति ।

Money- lending, agriculture, commerce and cattlerearing come under varta. One who is blessed with the prosperity of varta does not entertain any fears about livelihood.

(From Kamandakanitisara)

2. പണമിടപാടും, കൃഷി, കച്ചവടം, പശുപരിപാലനം എന്നിവയുമാണ് വാർത്ത. വാർത്തയാൽ സമ്പന്നനായവൻ ജീവിത വൃത്തിയെക്കുറിച്ച് ഒട്ടും ഭയക്കേണ്ടതില്ല.

पाशुपाल्यं कृषिः पण्यं वार्ता वार्ता तु जीवनम्।

संपन्नो वार्तया साधुर्न वृत्तेर्भयमृच्छति।।

(कामन्दकनीतिसारः)

अन्वयः - पाशुपाल्यं कृषिः पण्यं (च) वार्ता। वार्ता तु जीवनम्। वार्यया साधुः संपन्नः वृत्तेः भयं न ऋच्छति।

Animal husbandry, Agriculture and Commerce are Varta. Varta itself is life. One who is blessed with the prosperity of Varta does not entertain any fears about livelihood

3. പശുപരിപാലനം, കൃഷി, കച്ചവടം എന്നിവയാണ് വാർത്ത. വാർത്ത തന്നെയാണ് ജീവിതം. വാർത്തയാൽ സമ്പന്നനായവൻ ജീവിത വൃത്തിയെക്കുറിച്ച് ഒട്ടും ഭയക്കേണ്ടതില്ല.

हिरण्यवस्त्रधान्याथि वाहनाथि तथैव च।

तथान्ये द्रव्यनिछायाः प्रजातः संभवन्ति हि।।

वार्ता प्रजा साधयति वार्ता वै लोकसंश्रया।

प्रजायां व्यसनस्थायां न किञ्छार्थपि सिध्यति।।

(मनुस्मृतिः)

अन्वयः - हिरण्यवस्त्रधान्याथि तथा एव वाहनाथि च, तथा अन्ये द्रव्यनिछायः प्रजातः हि संभवति। प्रजा वार्ता साधयति, वार्ता वै लोकसंश्रया, प्रजायां व्यसनस्थायां किञ्छार्थपि न सिध्यति।

Gold, cloths, grains, as also conveyances, etc., and other collections of materials come from the subject. The subjects maintain varta and varta depends upon the people. When subjects are in difficulties nothing can be achieved.

(From Manusmrti)

4. സ്വർണ്ണം, വസ്ത്രം, ധാന്യം അതുപോലെ വാഹനങ്ങൾ, മറ്റ് ദ്രവ്യങ്ങൾ എന്നിവയെല്ലാം പ്രജകളിൽ നിന്ന് ഉണ്ടാകുന്നു. വാർത്തയെ നേടുന്നതും പ്രജകൾ തന്നെ. വാർത്തയാകട്ടെ ലോകാശ്രിതമാണല്ലോ. പ്രജകൾ ക്ഷീണിച്ചാൽ ഒന്നും നേടാൻ സാധിക്കില്ല.

राज्ञः तन्त्रपोषणे नियोगिनामुत्सवः, महांश्छा कोशक्षयः। नित्यं हिरण्यव्ययेन मेरुरपि हि क्षियते। तत्र सथ्व र्थुभिक्षं यत्र राजा विसाधयति। समुद्रस्य पिपासायां कुतो हि जगति जलानि।

In the administration of the king, the employees have happiness, but it involves diminution of kosa. Even the Meru mountain (golden mountain) becomes exhausted through the spending of gold every day. Adversity ever prevails there where the king mismanages (the kosa). When the ocean itself is thirsty, where else can we get water in the world?

രാജാവിന്റെ തന്ത്രപോഷണത്തിൽ ഉദ്യോഗസ്ഥർ സന്തോഷിക്കുന്നു. എന്നാൽ അത് ഗുരുതരമായ കോശക്ഷയത്തിന് കാരണമാകുന്നു. എന്നും സ്വർണ്ണം ചിലവു ചെയ്താൽ മേരു പർവ്വതം പോലും ക്ഷയിച്ചു പോകും. എവിടെയാണോ രാജാവ് ദുർഭരണാധികാരിയാകുന്നത് അവിടെ ദാരിദ്ര്യം വിളയാടും. സമുദ്രത്തിന് ദാഹിച്ചാൽ പിന്നെ ഭൂമിയിൽ എവിടെയാണ് ജലം.

प्रजानां स्वयंजीवधनं अर्थ्यतो राज्ञः महती हानिः, मनस्तापः क्षुत्पिपासा अप्रतीकारात् पापं च। शुल्कवृध्दिः बलात्पण्यग्रहणं च देशान्तरभाण्डानां अप्रवेशे हेतुः।

When the king does not provide the subject money required for their livelihood, there will be great calamity to him; he will have mental torture and sin also for not enhancement of taxes and confiscation of merchandise by force are the causes for the non-entry of foreign merchandise.

ജനങ്ങൾക്ക് ഉപജീവനത്തിനുള്ള ധനം രാജാവ് ലഭ്യമാക്കുന്നില്ലെങ്കിൽ അദ്ദേഹത്തിന് വലിയ ദുരന്തം നേരിടേണ്ടിവരും. മാത്രമല്ല അദ്ദേഹത്തിന് മനസ്താപവും, പ്രജകളുടെ വിശപ്പും ദാഹവും അടക്കാത്തതിന്റെ പേരിൽ പാപവും വന്നു ചേരും. നികുതി വർദ്ധനയും, ബലാൽക്കാരമായി ചരക്ക് പിടിച്ചെടുക്കലും വിദേശത്തു നിന്നുള്ള ചരക്കുകളുടെ വരവിന് തടസമാകുന്നു.

तुलामानयोरव्यवस्था व्यवहारं दूषयति। वणिक्कृतो अर्घः स्थितान् आगन्तुकांश्छा पीडयति। देशकालभाण्डापेक्षया वा सर्वार्घो भवेत्।पण्यतुलामानविशुध्दौ राजा स्वयं जागृयात्। न वणिग्भ्यः सन्ति परे पश्यतोहराः। स्पर्धया वृध्दं मूल्यं भाण्डेषु राज्ञः, यथोछितं मूल्यं विक्रेतुः।अल्पद्रव्येण महाभाण्डं गृह्णतः मूल्याविनाशेन तत्भाण्डं राज्ञः।

अन्यायोपेक्षया सर्वे विनश्यन्ति। अन्यायवृध्दितोवार्धुषिकाः तन्त्रं कोशं देशं च नाशयन्ति।

(सोमदेवनीतिसूत्राणि)

The mismanagement of weights and measures spoils the business. The prices increased by the merchants torments the local population and also those that come from outside. All prices should be in accordance with the place, time and quality of the merchandise. In respect of correctness of weights and measures the king should take personal care. There is nobody other than merchants who steals you before your very eyes. The excess of the price raised in biddings of merchandises should go to the king and only the correct price should belong to the vendor. That merchandise, which a merchant buys at the rate of a large quantity for a paltry price, should come to the king so that its real price is not lost. When injustice prevails, those merchants who desire to prosper by unfair means (black – marketers, etc.), destroy the administration, the treasury and ultimately the whole country.

(From Somadeva's Nitisutras)

തുലാസിന്റെയും, അളവുപകണങ്ങളുടേയും വ്യവസ്ഥയില്ലായ്മ കച്ചവടത്തെ ഇല്ലാതാക്കും. കച്ചവടക്കാരാൽ നിർണ്ണയിക്കപ്പെടുന്ന വിലകയറ്റം നാട്ടുകാരേയും വിദേശികളേയും ഒരു പോലെ പീഡിപ്പിക്കുന്നു. ചരക്കുകളുടെ ഗുണനിലവാരം, ദേശം, കാലം, എന്നിവ അനുസരിച്ചാണ് വില നിശ്ചയിക്കേണ്ടത്. ചരക്കുകളുടേയും, തുലനോപരകണങ്ങളുടേയും വിശുദ്ധിയിൽ രാജാവ് പ്രത്യേകം ശ്രദ്ധപതിപ്പിക്കണം . കച്ചവടക്കാരെപ്പോലെ നോക്കി നിൽക്കേ കക്കുന്നവർ വേറെയില്ല തന്നെ. ലേലത്തിലൂടെ അധികമായി ല ിക്കുന്ന ധനം ഖജനാവിലേക്ക് പോകേണ്ടതാണ്. യഥാർത്ഥ വിലയിലൂടെ ലഭിക്കുന്ന ലാഭത്തിന് മാത്രമേ കച്ചവടക്കാരന് അർഹതയുള്ളൂ. ചുരുങ്ങിയ ചിലവിൽ

ധാരാളം ചരക്കുകൾ വാങ്ങികൂട്ടുന്ന കച്ചവടക്കാരന്റെ ചരക്ക് അതിന്റെ യഥാർത്ഥ വില നഷ്ടപ്പെടാതെ രാജാവ് പിടിച്ചെടുക്കേണ്ടതാണ്. അന്യായത്തെ അവഗണിച്ചാൽ സർവ്വം നശിക്കും. അന്യായം നടമാടുമ്പോൾ അവിഹിതമായി ധനം നേടാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്ന കള്ളക്കച്ചവടക്കാർ ഭരണ വ്യവസ്ഥയേയും, ഖജനാവിനേയും ആത്യന്തികമായി രാഷ്ട്രത്തെ തന്നെയും നശിപ്പിക്കുന്നു.

वैश्यस्तु कृतसंस्कारः कृत्वा थरपरिग्रहम्।

वार्तायां नित्ययुक्तः स्यात्पशूनां चैव रक्षणे।।

(मनुस्मृतिः)

अन्वयः - कृतसंस्कारः वैश्यः तु थरपरिग्रहं कृत्वा वार्तायां नियुक्तः पशूनामेव च रक्षणे स्यात्।

A vaisya after initiation, etc., and marriage, should always be engaged in commerce and in the rearing of cattle.

(From Manusmrti)

സംസ്കാരക്രിയകൾ ചെയ്യപ്പെട്ട വൈശ്യർ വിവാഹം കഴിച്ച് വാണിജ്യത്തിൽ ഏർപ്പെടുമ്പോൾ പശുക്കളുടെയും സംരക്ഷണത്തിൽ വ്യാപൃതനാകുന്നു.

वैश्यस्य अध्ययनं यजनं थनं कृषिपशुपाल्ये वाणिज्या च । कृषिपशुपाल्ये वाणिज्या च वार्ता, धान्यपशुहिरण्यकुप्यविष्टिप्रथनाथैपकारिकी। तया स्वपक्षं च परपक्षं वशीकरोति कोशथ्ण्डाभ्ययाम्।।

(कौटिलीयार्थशास्त्रम्)

The duties of a vaisya are : study (of Veda etc.) performing sacrifices, presenting gifts, agriculture and commerce. Agriculture, cattle – rearing and commerce constitute varta. It is beneficial as it provides corn, cattle, gold, forest – produce and labour (visti). Thus the King wins his own people and the people of other countries through treasury and the army (danda).

(From Kautilya's Arthasastra)

അദ്ധ്യയനം, യാഗം ചെയ്യൽ, ദാനം കൃഷി, പശു പരിപാലനം, കച്ചവടം എന്നിവയാണ് വൈശ്യന്റെ ധർമ്മങ്ങൾ. കൃഷി, പശുപരിപാലനം, വാണിജ്യം എന്നിവയാണ് വാർത്ത. ധാന്യം, പശുക്കൾ, സ്വർണ്ണം, വെള്ളി, വന്യോൽപ്പങ്ങൾ, തൊഴിൽ എന്നിവയെല്ലാം സൃഷ്ടിക്കുന്നതിലൂടെ വാർത്ത പ്രയോജനകരമാകുന്നു. ഇപ്രകാരം രാജാവ് ഖജനാവും, ശിക്ഷാ നടപടികളും കൊണ്ട് സ്വദേശികളേയും, വിദേശികളേയും ഒരുപോലെ വശീകരിക്കുന്നു.

UNIT : FOUR

अध्यायः ४ शुल्काध्यक्षः ।

THE SUPERINTENDENT OF TOLLS

शुल्काध्यक्षः शुल्कशालां ध्वजं च प्राङ्मुखमुदङ्मुखं वा महाद्वाराभ्याशे निवेशयेत् ।

The Superintendent of Tolls should establish near the large gate of the city of the Toll-house and its flag, facing the north or the east.

ശുൽക്കാദ്ധ്യക്ഷൻ മഹാദ്വാരത്തിന്റെ (പ്രവേശന കവാടത്തിന്റെ) സമീപത്ത് കിഴക്കോട്ടോ, വടക്കോട്ടോ അഭിമുഖമായി ചുങ്കപ്പുര സ്ഥാപിക്കുകയും അവിടെ കൊടി നാട്ടുകയും വേണം.

शुल्कादायिनश्चत्वारः पञ्च वा सार्थोपयातान् वणिजो लिखेयुः,-के कुतस्त्याः कियत्पण्याः क्व चाभिज्ञानं मुद्रा वा कृता इति ।अमुद्राणामत्ययो देयद्विगुणः। कूटमुद्राणां शुल्काष्टगुणो दण्डः। भिन्नमुद्राणां अत्ययो घटिकास्थाने स्थानम्। राजमुद्रापरिवर्तने नामकृते वा सपादपणिकं वहनं दापयेत् ।

The four or five toll collectors should record about the merchants who come at the toll-gate with their merchandise, the details such who they were, where they come from what quantity of merchandise was brought by them, and where the identification seal has been made. The penalty (अत्यय) for not getting the merchandise marked, by seal is, two times the amount of toll. The fine for fake seal is eight times the toll. The penalty for effaced or torn seal is the compulsory detention in the room where persons are locked up for untimely walking in streets

(घटिकास्थानम्).When the seal of the king is changed for another, or when one kind of merchandise is otherwise named, a fine of 1.25 pana per load should be charged.

ശുൽക്കശാലയിൽ നാലോ, അഞ്ചോ ചുങ്കപ്പിരിവുകാർ ഇരുന്ന് ചരക്ക് കൊണ്ടുവരുന്ന കച്ചവടക്കാരുടെ വിവരങ്ങൾ അതായത് അവർ ആരാണ്? എവിടത്തുകാരാണ്? ചരക്ക് എത്രയുണ്ട്? എവിടെയാണ് അടയാള മുദ്ര അടിച്ചിരിക്കുന്നത് എന്നീ വിശദാംശങ്ങൾ എഴുതണം. മുദ്രയില്ലാതെ ചരക്കുകൾ കൊണ്ടുവരുന്ന കച്ചവടക്കാർക്ക് അവർ അടക്കേണ്ട സംഖ്യയുടെ ഇരട്ടി പിഴയായി (അത്യയം) വിധികം. കള്ള മുദ്ര അടിക്കുന്നവർക്ക് ചുങ്കത്തിന്റെ എട്ട് ഇരട്ടി പിഴയായി അടപ്പിക്കണം. വേറെ മുദ്ര അടിച്ചവർക്ക് ഘടികസ്ഥാനത്ത് (സമയം തെറ്റി വരുന്ന വരെ നിറുത്തുന്ന സ്ഥാനം) ശുൽക്കശാലയിൽ തടഞ്ഞു നിറുത്തുന്നതാണ് ശിക്ഷ. രാജാവിന്റെ മുദ്രയെ മാറ്റുകയോ, പേര് മാറ്റി എഴുതുകയോ ചെയ്താൽ ഒന്നേക്കാൽ പണം പിഴയായി (വഹനം) അടയ്ക്കണം.

ध्वजमूलोपस्थितस्य प्रमाणमर्घं च वैदेहकाः पण्यस्य ब्रूयुः - एतत् प्रमाणमर्घेण पण्यं इदं कः क्रेता, इति। त्रिरुद्धोषितमर्थिभ्यो दद्यात् । क्रेतृसंघर्षे मूल्यवृद्धिः सशुल्का कोशं गच्छेत् ।

The merchants should declare the quantity and price about the merchandise placed near the flag thus: “Such and such is the quantity of the merchandise. Who will buy it for such and such a price?” This

should be repeated thrice and then the merchandise should be handed over to the person who demands it. When there is bidding, the enhanced price and the toll should go to the treasury.

കച്ചവടക്കാർ ചരക്കുകൾ കൊടിനാട്ടിയ ശുൽക്കപ്പുരയുടെ മുമ്പിൽ വെച്ച് അതിന്റെ പ്രമാണവും(രേഖകളും) വിലയും വിളിച്ചു പറയണം. ഈ ചരക്കിന് ഇതാണ് വില, വാങ്ങാൻ ആരെങ്കിലും ഉണ്ടോ എന്ന് മൂന്ന് പ്രാവശ്യം വിളിച്ച് ചോദിച്ച ശേഷം ആവശ്യപ്പെടുന്നവർക്ക് ചരക്ക് കൊടുക്കണം. വാങ്ങാൻ ആളുകൾ കൂടുതൽ തിരക്കു കൂട്ടിയാൽ വില കൂടുതൽ ഈടാക്കാം. അങ്ങനെ കൂടുതൽ കിട്ടുന്ന സംഖ്യ ചുങ്കത്തോടുകൂടി രാജാവിന്റെ ഖജനാവിൽ അടയ്ക്കണം.

शुल्कभयात् पण्यप्रमाणं मूल्यं वा हीनं ब्रुवतः तथतिरिक्तं राजा हरेत्। शुल्कं अष्टगुणं वा थ्द्यात्। तथ्व निविष्टपण्यस्य भाण्डस्य हीनप्रतिवर्णके नार्घापकर्षषणे सारभाण्डस्य फल्गुभाण्डेन प्रतिछछाथ्ने च कुर्यात्।

When the quantity or price of the merchandise is mentioned as less for fear of paying more toll the rest of the merchandise should be taken over by the king or the merchants may pay eight times the toll as fine. The same punishment should be prescribed for lowering the price of the merchandise packed in bags (*nivistapanya)* by showing an inferior kind as its sample *(prativarnaka)* and also for covering valuable merchandise with a layer of inferior kind of material.

ചുങ്കത്തെ പേടിച്ച് ക്രയവിക്രയ രേഖയോ, വിലയോ കുറച്ചു പറഞ്ഞാൽ ആ പറഞ്ഞതിൽ കൂടുതലായിട്ടുള്ളത് രാജാവ് അവരിൽ നിന്ന് ഈടാക്കണം,അല്ലെങ്കിൽ കുറച്ചു പറഞ്ഞവന്റെ കണക്ക് പ്രകാരം ഉള്ളതിന്റെ എട്ടിരട്ടി ചുങ്കം അടപ്പിക്കണം. കെട്ടിവെച്ചിട്ടുള്ള ചരക്കിൽ നിന്ന് മോശമായതിനെ മാതൃകയായി കാണിച്ച് വിലകുറവ് കുറച്ച് കാണിച്ചാലും, നല്ല വിലപിടുപ്പുള്ള ചരക്കുകളെ മോശമായ ചരക്കുകൾ വെച്ച് മറച്ചാലും എട്ടിരട്ടി ചുങ്കം അവരിൽ നിന്ന് ഈടാക്കണം.

प्रतिक्रेतृभयाद्वा पण्यमूल्याथ्परि मूल्यं वर्धयतो मूल्यवृध्दिं राजा हरेत्, द्विगुणं वा शुल्कं कुर्यात्। तथ्वाष्टगुणमध्यक्षस्याछछाथ्यतः।

When the price of any commodity is raised beyond its normal price for fear of enhancement by bidders, the king should take the excess price and also levy a fine of two times the toll. The same fine is eight times for the superintendent of tolls if he conceals the merchandise.

കച്ചവടത്തിൽ എതിരാളിയെ ഭയന്ന് ചരക്കിന്റെ യഥാർത്ഥ വിലയേക്കാൾ കൂടുതൽ വില പറഞ്ഞാൽ ആ വർദ്ധിപ്പിച്ച വില രാജാവിന് നൽകേണ്ടതാണ്. അല്ലാത്തപക്ഷം ആ ചരക്കിന്മേൽ ഇരട്ടിചുങ്കം വസൂലാക്കണം. അത്തരം കച്ചവടക്കാരുടെ തെറ്റുകളെ ശുൽക്കാദ്ധ്യക്ഷൻ മറച്ചുവെച്ചാൽ ശുൽക്കാദ്ധ്യക്ഷൻ എട്ടിരട്ടി ചുങ്കം അടയ്ക്കണം എന്നതാണ് ശിക്ഷ.

तस्माद्विक्रयः पण्यानां धृतो मितो गणितो वा कार्यः तर्कः फल्गुभाण्डानामानुग्रा-

हिकणां च। ध्वजमूलमतिक्रान्तानां चाकृतशुल्कानां शुल्काथ्ष्टगुणो थ्ण्डः। पथिको-

त्पथिकास्तद्विद्युः।

Hence the commodities should be sold only after weighing, measuring or counting them. As regards the inferior commodities or those for which toll is exempted, the decision about the amount of toll should be decided after careful examination. For those who pass beyond the flag without paying the toll, a fine of eight times the toll should be levied. Those who pass by to or from the city shall ascertain this.

അതുകൊണ്ട് ചരക്കുകൾ നല്ലവണ്ണം തൂക്കിയോ, അളന്നോ, എണ്ണിയോ വേണം ക്രയവിക്രയം ചെയ്യാൻ (വാങ്ങുന്നതും വിൽക്കുന്നതും). പച്ചക്കറികൾക്കും ചുങ്കം ഒഴിവാക്കിയ ഉപ്പ് തുടങ്ങിയ ചരക്കുകൾക്കും മതിപ്പുവില നിശ്ചയിക്കാം. ചുങ്കം അടയ്ക്കാതെ കൊടിനാട്ടിയ ചുങ്കപ്പുര കടന്നുപോകുന്നവർക്ക് അവർ അടക്കേണ്ട ചുങ്കത്തിൽ എട്ടിരട്ടി ചുങ്കമായി വസൂലാക്കാം (പിഴയായി അടപ്പിക്കാം). അങ്ങനെ പോയവരെ വിവരം നഗരത്തിലേക്ക് വരുന്നവരും നഗരത്തിൽ നിന്ന് പോയവരുമായ ആളുകൾ ഇതുറപ്പാക്കണം.

वैवाहिकमन्वायनमौपायनिकं यज्ञकृत्यप्रसवनैमित्तिकं थ्वेज्यछौलोपनयनगोथन-

व्रतथीक्षणाथिषु क्रियाविशेषेषु भाण्डमुछछुल्कं गछछेत्। अन्यथावाथिनः स्तेयथ्ण्डः।

Articles intended for marriage, gifts of parents to the married daughter *(anvayana)*, presentations, sacrificial material, things intended for confinement of women and the materials required for the worship of gods, tonsure ceremony, initiation, gifts of cows *(godana)*, religious vows and consecration ceremony-all these should be left free of toll. Those who utter lies in this respect should be punished like thieves.

വിവാഹ സംബന്ധമായ വസ്തുക്കൾ, വിവാഹം കഴിഞ്ഞ പെൺകുട്ടികൾക്ക് കൊടുത്ത സമ്മാനം, സമ്മാനങ്ങൾ, യജ്ഞനത്തിന് കൊണ്ടുപോകുന്നത്, പ്രസവശുശ്രൂഷക്ക് കൊണ്ടുപോകുന്നത്, ദേവപൂജക്ക് കൊണ്ടുപോകുന്നത്, ചൗളം, ഉപനയനം, ഗോദനം, വ്രതം തുടങ്ങിയ ക്രിയകളുടെ ദക്ഷിണയായി കൊണ്ടുപോകുന്ന വസ്തുക്കൾ എന്നിവ ചുങ്കം പിരിക്കാതെ വിട്ടയക്കണം. മേൽപറഞ്ഞ ആവശ്യങ്ങൾക്ക് കൊണ്ടുപോകുകയാണ് എന്ന് കളവ് പറയുന്നവന് കളവിനുള്ള ശിക്ഷ വിധിക്കുയും ചെയ്യണം.

कृतशुल्केनातिशुल्कं निर्वाहयतो द्धितीयमेकमुद्रया भित्वा पण्यपटुमपहरतो

वैथ्हकस्य तछछा तावछछा थ्ण्डः। शुल्कस्थानाथ्गोमयपलालं प्रमाणं कृत्वापहरतः उत्तमः साहसथ्ण्डः।

For a merchant who tries to smuggle the goods for which no toll is paid or who tries to take away other goods in common with that goods marked with seal by breaking open the package of that merchandise *(panyaputam)*, the fine is equal to the value of the smuggled articles along with the forfeiture of such articles. He who smuggles the merchandise from the toll-gate by falsely swearing in the name of cow-dung (i.e., saying that it is cow-dung, while it is some other valuable thing hidden) should be levied the highest amercement.

ചുങ്കം അടച്ച ചരക്കോടുകൂടി ചുങ്കം അടയ്ക്കാത്ത ചരക്കുകൾ കടത്തികൊണ്ടു പോകുന്നവനും, ഒരു മുദ്ര കാണിച്ച് രണ്ടാമതൊരു ചരക്കുകൂടി കടത്തികൊണ്ടു പോകുന്നവനും, ചരക്കുമുതൽ ഭേദിച്ച് മുദ്രയില്ലാത്തവയെ മുദ്രയുള്ളതിനോട് ചേർത്ത് അപഹരിക്കുന്ന കച്ചവടക്കാരന് അത്തരത്തിൽ അപഹരിക്കുന്ന ചരക്കിനു പുറമെ അത്രയും ചുങ്കം അടപ്പിക്കുകയാണ് ശിക്ഷ. ശുൽക്കസ്ഥാനത്തുനിന്നും ചാണകവും വയ്ക്കോലും വെച്ച് മറച്ച് യഥാർത്ഥ ചരക്കിനെ അപഹരിക്കുന്നവന് ഉത്തമസാഹസം ദണ്ഡം വിധിക്കണം.

शस्त्रवर्मकवचलोहरथरत्नधान्यपशूनां अन्यतमं अनिर्वा ह्यं निर्वाहयतो यथा- वघुषितो थ्ण्डः पण्यनाशश्छ। तेषामन्यतमस्यानयने बहिरेवोछछुल्को विक्रयः।

To one who imports such forbidden articles as weapons,amour, metals, chariots, gems, grains and cattle the punishment is as declared above (i.e., highest amercement) and the forfeiture of the articles. Such articles brought in sale should be sold free of toll (far outside the fort).

രാജാവിനാൽ നിരോധിക്കപ്പെട്ട ശസ്ത്രം, വർമ്മം, കവചം, ലോഹം, രഥം, രത്നം, ധാന്യങ്ങൾ, പശുക്കൾ എന്നിവയിൽ ഏതെങ്കിലും കടത്തി കൊണ്ടുപോകുന്നവന് അവഘുഷിതമായ (വിളംബരം ചെയ്യപ്പെട്ട) ശിക്ഷ നൽകണം. അവൻ കടത്തി കൊണ്ടുപോകുന്നവയെ തിരിച്ചു പിടിയ്ക്കുയും വേണം. അത്തരം ചരക്കുകളിൽ ഏതെങ്കിലും മറ്റു ദേശങ്ങളിൽ നിന്ന് കൊണ്ടുവന്നിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ അത് കോട്ടയ്ക്ക് പുറത്തു വച്ച് ചുങ്കം കൂടാതെ വിൽപ്പിക്കുകയും വേണം.

अन्तपालः सपाथ्पणिकां वर्तनीं गृह्णीयात्पण्यवहनस्य, पणिकामेकखुरस्य, पशूनामर्धपणिकां, क्षुद्रपशूनां पाथ्किाम्, असंभारस्य माषिकाम्। नष्टापहृतं च प्रति- विध्यात्। वैथ्श्यं सार्थं कृतसारफल्गुभाण्डविछायनमभिज्ञानं मुद्रां च थ्त्वा प्रेषयेत् अध्यक्षस्य।

The boundary officer should charge 1¼ *pana* as road cess for each load of merchandise, 1 *pana* for single-hoofed animal, ½ pana for each head of cattle ¼ *pana* for each of minor animals and 1 *masa* for a headload of merchandise. He should find out and restore whatever ‘ commodity has been lost (in his area). Ee should send. the foreign commodities to the superintendent of tolls after carefully examining their quality as whether superior or inferior and stamping them with his seal.

അതിർത്തി കാവൽക്കാർ, അന്തപാലകർ (ശുൽക്കാദ്ധ്യനെ സഹായിക്കുന്ന ആൾ - രാജാവിന്റെ ആൾ) ചരക്കേറ്റിയ ാരവണ്ടിക്ക് ഒന്നേകാൽ പണവും, ഒറ്റ കുളമ്പുള്ള ജന്തുക്കൾ (ആട് മുതലായവ) വഹിച്ചു കൊണ്ടുവരുന്ന വണ്ടിക്ക് ഒരു പണവും, പശുക്കൾ വഹിച്ചുകൊണ്ടു വരുന്ന വണ്ടിക്ക് അരപ്പണവും, ക്ഷുദ്രപ്പശുക്കൾക്ക് കാൽപ്പണവും, തലച്ചുമടിന് ഒരു മാഷവും വീതമുള്ള മാർഗ്ഗശുൽക്കം വസൂലാക്കണം. നഷ്ടപ്പെടുകയോ അപഹരിക്കപ്പെടുകയോ ചെയ്ത ചരക്ക് അന്തപാലൻ കണ്ടുപിടിക്കുകയും, തിരിച്ച് കൊടുക്കുകയും വേണം. വിദേശത്തുനിന്നും വന്ന ചരക്കുകളെ ഗുണദോഷങ്ങൾ വേർതിരിച്ച് അടയാളമുദ്രയും നൽകി അന്തപാലൻ അദ്ധ്യക്ഷന്റെ അടുക്കലേക്ക് അയയ്ക്കണം.

वैथ्हकव्यञ्जनो वा सार्थप्रमाणं राज्ञः प्रेषयेत्। तेन प्रस्थ्शेन राजा शुल्काध्यक्षस्य सार्थप्रमाणं उपथ्शित् सर्वज्ञत्वख्यापनार्थम्। ततः सार्थमध्यक्षः अभिगम्य ब्रूयात्- इथं अमुष्यामुष्य च सारभाण्डं फल्गुभाण्डं च, न निगूहितव्यम्, एष राज्ञः प्रभावः इति। निगूहतः फल्गुभाण्डं शुल्काष्टगुणो थ्ण्डः, सारभाण्डं सर्वापहारः।

The spy disguised as a merchant *(vaidehakavyanjana)* should send the secret message to the king as regards the quantity of merchandise. Then the king should send through a note the information to the superintendent about the quantity of the merchandise to exhibit his omniscience. Then the superintendent should go to the merchants *(sartha)* and say-"such and such a merchant has brought such and such a valuable or ordinary commodity. He should not conceal it. This is the power of the king". When he conceals, eight times the tolls is the fine for ordinary articles and forfeiture is the punishment in the case of valuable articles.

അല്ലെങ്കിൽ വഗ്യേഷധാരിയായ ചാരൻ വിദേശത്തു നിന്നും വന്ന കച്ചവടക്കാരുടെ ചരക്കുകളുടെ എണ്ണം രാജാവിനെ അറിയിക്കണം. ആ ഉപദേശം അനുസരിച്ച് രാജാവ്, ശൂൽക്കാദ്ധ്യക്ഷനു താൻ സർവ്വജ്ഞനാണെന്നു തോന്നിക്കുവാൻ വേണ്ടി വിദേശത്തുനിന്നും വന്ന കച്ചവടക്കാരുടെ എണ്ണവും ചരക്കുവിവരവും അറിവുകൊടുക്കണം. പിന്നീട് ശുൽക്കാദ്ധ്ക്ഷൻ ആ വണികളുടെ അടുത്ത് ചെന്ന് നിങ്ങളിൽ ഇന്നിന്നവന്റെ കയ്യിൽ ഇന്നിന്ന സാരഭാണ്ഡവും ഫൽഗുഭാണ്ഡവും ഉണ്ട്, ഒന്നും മറച്ചുവെക്കേണ്ട, ഇതാണ് ഞങ്ങളുടെ രാജാവിന്റെ മഹത്വം(പരോക്ഷാജ്ഞനശക്തി) എന്ന് പറയണം. ഫൽഗു ഭാണ്ഡത്തെ മറയ്ക്കുന്ന വണിക്കിന്ന് ശൂൽക്കത്തിന്റെ എട്ടിരട്ടി പിഴയും സാര ഭാണ്ഡത്തെ(മുത്ത്, ചന്ദനം, കുങ്കുമം) മറയ്ക്കുന്ന വണിക്കിന്റെ മുഴുവൻ ചരക്കും പിടിച്ചെടുക്കുകയും വേണം.

राष्ट्रपीडाकरं भाण्डमुच्छिन्द्यादफलं च यत्।

महोपकारमुच्छुल्कं कुर्याद् बीजं च दुर्लभम्।।

(अर्थशास्त्रम्)

The commodity that is harmful to the country or useless should be shut out. That which is of great good as well as rare seeds should be let in free of toll.

(From Kautilya's *Arthasastra)*

നാടിന് അനർത്ഥപ്രദവും ഫലഹീനവുമായ ചരക്കുകൾ തടയണം. ശ്രേഷ്ഠമായ ചരക്കുകൾക്കും, നല്ല അപൂർവ്വമായ വിത്തുകൾക്കും ചുങ്കം ഒഴിവാക്കേണ്ടതാണ്.

UNIT:FIVE

अध्यायः- ५. व्यवहारस्थापना विवाथ्पर्थनिबन्धश्छा ।।

CHAPTER FIVE

ADMINISTRATION OF JUSTICE AND TYPES OF LEGAL DISPUTES

धर्मस्थास्त्रयस्त्रयो अमात्याः जनपथ्सन्धिसंग्रहणद्रोणमुखस्थानीयेषु व्यावहारिकान् अर्थान् कुर्युः। तिरोहितान्तरगारनक्तारण्योपध्युपह्वरकृतांश्छा व्यवहारान् प्रतिषेधयेयुः। कर्तुः कारयितुः पूर्वः साहसथ्ण्डः। श्रोतृणां एकैकं प्रत्यर्धथ्ण्डाः। श्रध्ध्येयानां तु द्रव्यापनयः ।

In the cities on the boundary of two districts, or in the central places of *sangrahana, dronamukha* and *sthaniya*, three experts in law and three ministers should carry on the matters concerning law. The transactions that are held in secret, inside the house, in the night, in the forest, with fraud or in a secluded place should be declaredas invalid. Those who enter into or cause to enter into such transactions should be punished with the first amercement. The witnesses *(srotarah)* should each be fined half of-that. The acceptors will have to suffer the loss of the material.

ധർമ്മാധികാരികൾ മൂന്നുപേരും അമാത്യന്മാർ മൂന്നു പേരും ചേർന്ന് ജനപദങ്ങളുടെ സന്ധി (അതിർത്തി) സംഗ്രഹണം (10 ഗ്രാമങ്ങളുടെ മദ്ധ്യസ്ഥാനം) ദ്രോണമുഖം (400 ഗ്രാമങ്ങളുടെ മദ്ധ്യസ്ഥാനം) സ്ഥാനിയം (800 ഗ്രാമങ്ങളുടെ മദ്ധ്യസ്ഥാനം) എന്നിവയിൽ വ്യവഹാരങ്ങളെ സംബന്ധിച്ച് കാര്യങ്ങൾ ചെയ്യണം. തിരോഹിതങ്ങൾ(ഗോപ്യമായി ചെയ്തവ) അന്തരഗാരകൃത്യങ്ങൾ (ഗൃഹാന്തർ ഭാഗത്ത് വെച്ച് ചെയ്തവ) നക്തകൃത്യങ്ങൾ (രാത്രി ചെയ്തവ) അരണ്യകൃത്യങ്ങൾ (കാട്ടിൽ വെച്ച് ചെയ്തവ) ഉപധികൃത്യങ്ങൾ (വ്യാജമായി ചെയ്തവ) എന്നിങ്ങനെയുള്ള ഇടപാടുകളെ സംബന്ധിച്ച വ്യവഹാരങ്ങളെ അസാധുവായി കണക്കാക്കണം. അവ ചെയ്തവനും, ചെയ്യിപ്പിച്ചവനേയും പൂർവ്വസാഹസം ദണ്ഡം, (സാഹസദണ്ഡം 3 വിധം, പൂർവ്വം, മധ്യമം, ഉത്തമം - പൂർവ്വം 250 പണം, മധ്യമം 500 പണം ഉത്തമം 1000 പണം) ശ്രോതാക്കൾക്ക് (സാക്ഷികൾക്ക്) ഓരോരുത്തർക്കും അതിന്റെ പകുതി ദണ്ഡം. ശ്രദ്ധേയന്മാർ (വിശ്വാസ്യന്മാർ, നിഷ്കപടന്മാർ) ആണെങ്കിലാകട്ടെ ദ്രവ്യവ്യപനയം (ദ്രവ്യഹാനി) മാത്രമേ ഉള്ളൂ.

परोक्षेणाधिकर्णग्रहणं अवक्तव्यकरा वा तिरोहिताः सिध्येयुः। थयनिक्षेपोपनिधि- विवाहयुक्ताः स्त्रीणामनिष्कासिनीनां व्याधितानां च अमूढसंज्ञानां अन्तरगारकृताः सिध्येयुः। साहसानुप्रवेशकलहविवाहराजनियोगयुक्ताः पूर्वरात्रव्यवहारिणां च रात्रिकृताः सिध्येयुः।

The secret transactions (agreements) that take place within the range of the hearing of others and those that are not condemnable should be considered as valid. Those that are connected with division of property, deposits in kind, deposits in cash and marriage or those that are connected with women, who do not stir out, with persons caught with diseases, or those that are entered into by persons who are not known to be unsound, even when they are done inside the house; are to be considered valid. Similarly valid are those that entered into in the night, provided they are connected with robbery, trespassing

(anupravesa), quarrel, marriage or execution of king's orders or those connected with those merchants who do their business only in the first part of the night.

എന്നാൽ പരോക്ഷമായിട്ടുള്ള അധികർണ്ണഗ്രഹണം (വസ്തുപണയപ്പെടുത്തി കൊണ്ടുള്ള ഋണാദാനം) സംബന്ധിച്ചവയോ, അവക്തവ്യകരങ്ങളോ (ആക്ഷേപത്തിന്നിട നൽകാത്തവ) ആയിട്ടുള്ള തിരോഹിതവ്യവഹാരങ്ങൾ നിലനിൽക്കും. ദായം (ദായവിഭാഗം) നിക്ഷേപം (മുദ്രവെക്കാതെ സൂക്ഷിക്കാൻ ഏൽപ്പിച്ച വസ്തുക്കൾ) ഉപനിധി (മുദ്രവെച്ച് സൂക്ഷിക്കാൻ ഏൽപ്പിച്ച വസ്തുക്കൾ). വിവാഹം (സ്ത്രീധനം) എന്നിവയെ സംബന്ധിച്ചുള്ള വ്യവഹാരങ്ങളും വ്യാധിതരും അമൂഢസംജ്ഞരുമായവരുടെ (സംജ്ഞാഹാനിവരാത്തവർ) വ്യവഹാരങ്ങളും ഗൃഹാന്തർ ഭാഗത്ത് വച്ച് നടന്ന വ്യവഹാരങ്ങളായാലും നിലനിൽക്കും. സാഹസം (കവർച്ച), അനുപ്രവേശം (മോഷണം), കലഹം, വിവാഹം, രാജനിയോഗം എന്നിവ സംബന്ധിച്ച വ്യവഹാരങ്ങളും, പൂർവ്വ രാത്രവ്യവഹാരികളുടെ (രാത്രിയുടെ പൂർവ്വ ഭാഗങ്ങളിൽ ഇടപാടു നടത്തുന്ന വേശ്യ ശൗണ്ഡികാദികളുടെ വ്യവഹാരങ്ങളും) രാത്രികൃത്യങ്ങൾ ആയാലും നിലനിൽക്കും.

सार्थव्रजाश्रमव्याधछारणमध्येषु अरण्यछाराणां अरण्यकृताः सिध्येयुः। गूढाजीवेषु च उपधिकृताः सिध्येयुः। मिथः समवाये च उपह्वरकृताः सिध्येयुः।

The transaction in the forest are also valid, if they are connected with those that move mostly in the forest such as merchants, herds, hermitages, hunters or spies *(caranas)*. Those fraudulants are also valid in the case of spies. Those that are entered into a secluded place are valid in case they are connected with members of an association *(mithah—samavaya)*.

സാർത്ഥം (വണിക്സംഘം) വജ്രം (ഗോപന്മാർ) ആശ്രമം (താപസന്മാർ) വ്യാധന്മാർ, ചാരണന്മാർ എന്നിവരുടെ മധ്യത്തിൽ വെച്ചു ചെയ്ത വ്യവഹാരങ്ങളും വനചരന്മാരുടെ വ്യവഹാരങ്ങളും അരണ്യകൃതങ്ങളാണെങ്കിലും നിലനിൽക്കും. ഗുഢ ജീവികളുടെ (വ്യാജസ്വർണ്ണാദികൾ കൊണ്ട് വ്യവഹാരം നടത്തുന്നവർ) വിഷയത്തിലുള്ള വ്യവഹാരങ്ങൾ വ്യാജമായി ചെയ്തവ ആണെങ്കിലും നിലനിൽക്കും. മിഥസ്സമവാത്തിലുള്ള (സ്ത്രീ പുരുഷന്മാരുടെ രഹസ്യ സംയോഗം) വ്യവഹാരങ്ങൾ വിജനസ്ഥലത്തുവെച്ചു നടന്നവയാണെങ്കിലും നിലനിൽക്കും.

अतः अन्यथा न सिध्येयुः, अपाश्रयवभ्दिश्छा कृताः, पितृमता पुत्रेण, पित्रा पुत्रवता, निष्कुलेन भ्रात्रा, कनिष्ठे ेनाविभक्तंशेन, पतिमत्या पुत्रमत्या च स्त्रिया, थसहितकाभ्यं अप्राप्तातीतव्यवहाराभ्ययां, अभिशप्तप्रव्रजितन्यङ्गव्यसनिभिश्छा, अन्यत्र निसृष्टव्यवहारेभ्यः। तत्रापि क्रुध्धेनार्तेन मत्तेनोन्मत्तेन अवगृहीतेन वा कृता व्यवहाराः न सिध्येयुः। कर्तृकारयितृश्रोतृणां पृथग्यथोक्ताः थ्ण्डाः।

Others in each category are not valid. Similarly far from valid are the transactions done by dependents, a son whose father is alive, a father whose son has come to majority, an out-caste brother, the youngest son of an undivided family, a woman whose husband or son (major) is alive, a slave, a hired servant, any person who is too young or too old to carry on business, a convict, a hermit, a cripple or a person given to vices, except when any one of them is authorized to do the transaction *(nisrshtavyavaharebhyah)*. Even then the transactions of those who are at the moment angry, afflicted, intoxicated, mad or restrained are invalid. The proposer, the person who causes to propose and the witnesses are to be separately punished as prescribed above.

ഇവയിൽ നിന്നു വിപരീതങ്ങളായിട്ടുള്ള പ്രച്ഛന്നങ്ങളായി ചെയ്ത വ്യവഹാരങ്ങൾ നിലനിൽക്കില്ല. അപ്രകാരം തന്നെ അപരാശ്രയന്മാരാൽ ചെയ്യപ്പെട്ട അതായത് പിതാവ് ജീവിച്ചിരിക്കെ പുത്രനാലും,

പുത്രൻ കാര്യങ്ങൾ നോക്കി നടത്തുമ്പോൾ പിതാവിനാലും കുലഭ്രഷ്ടനായ (നിഷ്കുല) ഭ്രാതാവിനാലും സ്വത്ത് വിഭജിക്കപ്പെട്ടിട്ടില്ലാത്ത കുടുംബത്തിലെ ഇളയ പുത്രനാലും, പ്രായപൂർത്തിയായ പുത്രനും, ഭർത്താവും ജീവിച്ചിരിപ്പുള്ള സ്ത്രീയാലും, ദാസനാലും ആഹിതകൻ (ഈടുചെയ്യപ്പെട്ടവൻ) വ്യവഹാരങ്ങൾ ചെയ്യാൻ പ്രാപ്തി ആകാത്തവൻ (അപ്രാപ്തവ്യവഹാരൻ) വ്യവഹാരങ്ങൾചെയ്യാൻ പ്രാപ്തി കഴിഞ്ഞവൻ (അതീതവ്യവഹാരൻ) എന്നിവരാലും. അഭിശസ്തൻ (പാപകർമ്മം കൊണ്ട് ദുഷിച്ചവൻ, കുററവാളി) പ്രവ്രജിതൻ (സന്യാസി) വ്യംഗൻ, വ്യസനി (സ്ത്രീമദ്യാദിവിഷയ ലംബടൻ) എന്നിവരാലും ചെയ്യപ്പെട്ട വ്യവഹാരങ്ങൾ നിലനിൽകുകയില്ല. എന്നാൽ ഇതിൽനിന്ന് നിസൃഷ്ട വ്യവഹാരന്മാരെ ഒഴിവാക്കിയിട്ടുണ്ട്. അതായത് മേൽപ്പറഞ്ഞ പിതൃമൽപുത്രാദികൾക്ക് വ്യവഹാരധികാരം അധികാരികളിൽ നിന്ന് ലഭിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ അവരുടെ വ്യവഹാരങ്ങൾ നിലനിൽക്കും.

അവരിൽ വച്ചു ക്രുദ്ധനോ, ആർത്തനോ. മത്തനോ ഉന്മത്തനോ, ശിക്ഷിക്കപ്പെട്ടവനോ ആയിട്ടുള്ളവരാൽ ചെയ്യപ്പെട്ട വ്യവഹാരങ്ങൾ നിലനിൽക്കുകയില്ല. ഇവ എല്ലാറ്റിലും മുകളിൽ പറഞ്ഞിട്ടുള്ള ദണ്ഡങ്ങൾ കർത്താവ്, കാരയിതാവ്, ശ്രോതാവ് (സാക്ഷി) എന്നിവർക്ക് വേറെ വേറെ ഉണ്ടായിരിക്കുന്നതാണ്.

स्वे स्वे तु वर्गे थ्शे काले च स्वकरणकृताः संपूर्णा ाछााराः शुध्थ्शदृष्टरूपलक्षण- प्रमाणगुणाः सर्वव्यवहाराः सिध्येयुः। पश्छिामं चैषां करणमाथ्शाधिवर्जं श्रध्थ्यम्। इति व्यवहारस्थापना।

All such transaction (agreements) carried out by any person, with others of his own community, in suitable place and time, in his rightful authority *(svakarana)*, with all formalities fulfilled, with clear proofs and in the credible form, description *(laksana)* and quality, are considered as valid. The documents *(karana)* subsequently revised *(pascima)* in the case of these should be given credit to, except in the case of directions *(Sdesa)* and pledges *(Sdhi)*. (In the case of these the earlier document is stronger). This is an account of the valid and invalid transactions (agreements).

എന്നാൽ താന്താങ്ങളുടെ വർഗ്ഗത്തിലും ദേശത്തിലും കാലത്തിലും സ്വകരണം കൊണ്ടു ചെയ്യപ്പെട്ടവയും, ചാരങ്ങൾ തികഞ്ഞവയും, ശുദ്ധന്മാരായ സാക്ഷികളോടുകൂടിയവയും, രൂപലക്ഷണ പ്രമാണഗുണങ്ങൾ ദൃഷ്ടങ്ങളായിട്ടുള്ള വയുമായ എല്ലാ വ്യവഹാരങ്ങളും നിലനിൽക്കും. (രൂപം - ആകൃതി, ലക്ഷണം - തിരിച്ചറിയാനുള്ള ചിഹ്നം, പ്രമാണം - അളവ്) ഇവയുടെ എല്ലാം കരണം (പ്രമാണം) ആ ദേശത്തേയും (തീറ്) ആധിയേയും (പണയം) ഒഴിച്ച് പശ്ചിമമായിട്ടുള്ള (ഒടുവിൽ എഴുതിയിട്ടുള്ള)താണ് വിശ്വാസ്യമായി സ്വീകരിക്കേണ്ടത്. ഇതാണ് വ്യവഹാര സ്ഥാപനം.

निबध्थं वाथ्मुत्सृज्य वाथं संक्रामति, पूर्वोक्तं पश्छिामेनार्थे ेन नाभिसंधत्ते, परवाक्यं अनभिग्राह्यंअभिग्राह्यमवतिष्ठते, प्रतिज्ञाय थ्शं निर्थ्शित्युक्ते न निर्थ्शति, निर्थ्ष्टात् थ्शाथ्न्यं थ्शमुपस्थापयति, उपस्थिते थ्शे अर्थवछानं नैवमिर्ि त्यपव्ययते, साक्षिभिरवधृतं नेछछति, असंभाष्ये थ्शे साक्षिभिर्मिथः संभाषते, इति परोक्तहेतवः। परोक्तथ्ण्डः पञ्छाबन्धः। स्वयंवाथ्ण्डो थ्शबन्धः।

The following are the causes of defeat in a law-suit *(parokta):* projecting another argument leaving out the question at issue; inconsistency between what is "said earlier and what is stated later; insisting on the opinion of a third person which is not worth considering; not producing the necessary order or document when asked for; producing a document other than the one already produced; denying the particulars of the document presented; not accepting what is deposed by the witnesses; and holding conversation with his

witnesses where he ought not to do so. Five times the amount involved is the fine for one who is defeated in a law-suit. Ten times that is the fine for self-assertion (without evidences).

മുൻപെഴുതിയ പാദങ്ങളെ വിട്ടു വേറെ ഒരു പാദത്തിലേക്കു സംക്രമിക്കുക, അതായത് വാക്പാരുഷ്യമെന്നോ മറ്റോ എഴുതി വച്ചിട്ട് പിന്നെ ദണ്ഡപാരുഷ്യമെന്നോ മറ്റോ പറയുക, മുൻപു പറഞ്ഞതിന്റെ അർത്ഥത്തോട് പിന്നീട് അഭിബന്ധാനം ചെയ്യാതിരിക്കുക അതായത് ആദ്യം പത്തുഹിരണ്യങ്ങൾ എന്നോ മറ്റോ പറഞ്ഞിട്ട് പിന്നെ ഹിരണ്യം മാത്രം എന്നു പറയുക. അനഭിഗ്രാഹ്യമായിട്ടുള്ള (അഭൂഷണീയം) പരവാക്യത്തെ ദുഷിച്ചിട്ട് അതിനെ സമർത്ഥിക്കാതിരിക്കുക, ദേശനെ (സാക്ഷിയെ) നിർദ്ദേശിക്കാമെന്ന് പറഞ്ഞിട്ട് പറഞ്ഞ സമയത്ത് നിർദ്ദേശിക്കാതിരിക്കുക, ഹീനദേശനയോ(പറഞ്ഞ് ഉറപ്പിച്ചതിനേക്കാൾ കുറവായ സാക്ഷികളെ) അദേശനേയോ (സാക്ഷിയാവാൻ യോഗ്യനല്ലാത്തവൻ) സാക്ഷിയായിട്ടു നിർദ്ദേശിക്കുക. നിർദ്ദേശിക്കപ്പെട്ടവരിൽ നിന്ന് അന്യനായ സാക്ഷിയെ ഹാജരാക്കുക, സാക്ഷി താൻ കണ്ട അർത്ഥത്തെ പറയുമ്പോൾ അങ്ങനെയല്ല എന്നുപറഞ്ഞ് അവ നിരസിക്കുക (മാറ്റി പറയുക) സാക്ഷികളാൽ നിർണ്ണയിക്കപ്പെട്ട കാര്യത്തെ സമ്മതിക്കാതിരിക്കുക, സംസാരിക്കാൻ പാടില്ലാത്ത സ്ഥലത്ത് വച്ച് സാക്ഷികളുമായി സംഭാഷണം ചെയ്യുക. ഇവയെല്ലാം പരോക്തഹേതുക്കളാകുന്നു (പരാജയ ഹേതുക്കളാകുന്നു). പരാജിതന് വ്യവഹാരപ്പെട്ട സംഖ്യയുടെ അഞ്ചിരട്ടി ശിക്ഷ. സ്വയം വാദിച്ച് (സാക്ഷികളില്ലാതെ പരാജയപ്പെടുന്നവന്) പത്തിരട്ടി ശിക്ഷ.

धर्मश्छा व्यवहारश्छा चरित्रं राजशासनम्।

विवाथर्थश्छातुष्पाद्द पश्छिामः पूर्वबाधकः।।

तत्र सत्ये स्थितो धर्मो व्यवहारस्तु साक्षिषु।

चरित्रं संग्रहे पुसां राज्ञामाज्ञा तु शासनम्।।

दृष्टथेषः स्वयंवाद्द स्वपक्षपरपक्षयोः।

अनुयोगार्जवं हेतुः शपथश्छार्थसाधकः।। (अर्थशास्त्रम्)

Sacred law *(dharma)*, evidence *(vyavahara)*, the history of the case (carifra) and king's order *(sasana)* are the four legs of law. Each latter in these in order is superior to each of the former. Here *dharma* stands on eternal truth; *vyavahara* depends on the witnesses; *caritra* is found in. the tradition of people *(pumsam saagraha)*; and the *sasana* is the order of the king. Self-assertion on the part of either of the parties has often been defective. Examination *(anuyoga)*, honesty (*arjava*), evidence *(hetu)* and taking oath are the means to win in a law-suit.

(From Kautilya's *Arthasastra)*

സനാതന, ധർമ്മം, തെളിവുകൾ, ചരിത്രം, രാജകൽപ്പന എന്നിവയാണ് നിയമത്തിന്റെ നാലു പാദങ്ങൾ. ഇവയിൽ പിന്നീട് വരുന്ന ഓരോന്നും ആദ്യത്തേതിനേക്കാൾ ശ്രേഷ്ഠമാണ്. ഇവയിൽ ധർമ്മം സത്യത്തിൽ കുടികൊള്ളുന്നു. തെളിവുകളാകട്ടെ സാക്ഷികളിലും, ചരിത്രം പുരുഷന്മാരുടെ പരമ്പരയിലും ശാസനം രാജാക്കന്മാരുടെ കല്പനയിലും നിലകൊള്ളുന്നു. സ്വയംവാദം. സ്വപക്ഷ പരപക്ഷങ്ങൾക്ക് ദോഷകാരിയാകുന്നു. പരീക്ഷണം, ഋജുത, ഹേതു, പ്രതിജ്ഞാ ഇവ വ്യവഹാര വിജയത്തിനുള്ള ഉപാധികളാണ്.

UNIT SIX

अध्यायः ६ . लेख्यसमुद्देशः ।

CHAPTER SIX

ABOUT DOCUMENTS

न कर्यं भृतकः कुर्यात् नृपलेखाद्विना क्वचित्।

नाज्ञापयेल्लेखनेन विनाल्पं वा महन्नृपः।।

भ्रान्तेः पुरुषधर्मत्वाल्लेख्यं निर्णायकं परम्।।

अन्वयः- नृपलेखात् विना भृतकः क्वचित् न कार्यं कुर्यात्। नृपः महत् अल्पं वा लेखनेन विना व आज्ञापयेत्। भ्रान्तेः पुरुषधर्मत्वात् लेख्यं परं निर्णायकम्।

An employee should not carry out any work .without a written order of the king, and the king, too, should not direct any work to be done, small or big, without a written order. Confusion being the nature of man, the written order (document) is decisive in the end.

രേഖാമൂലമായ നിർദ്ദേശമില്ലാതെ ഒരിക്കലും ഭൃത്യൻ ഒരു കാര്യവും ചെയ്യരുത്. അതുപോലെ രാജാവ് കാര്യം എത്ര വലുതായാലും നിസ്സാരമായാലും രേഖയില്ലാതെ ആജ്ഞാപിക്കരുത്. സംശയം മനുഷ്യന് സ്വാഭാവികമാകയാൽ രേഖ പരമപ്രധാനമാകുന്നു.

अलेखमाज्ञापयति ह्यलेख्यं यत्करोति यः।

राजकृत्यमुभौ चोरौ तौ भृत्यनृपती सथ।।

नृपसंछिाह्नितं लेख्यं नृपस्तन्न नृपो नृपः।।

अन्वयः- यः राजभृत्यं अलेखं आज्ञापयति, यः अलेख्यं करोति, उभौ तौ भृत्यनृपती सथ चोरौ (भवतः)। नृपसंछिाह्नितं लेख्यं नृपः, तत् नृपः न नृपः।

He who directs without a written-order and he who carries out what is not ordered in writing, both the king and the employee are thieves. The document with the king’s seal is the king, but the person called the king is not the king.

രേഖയില്ലാതെ രാജ്യകാര്യങ്ങൾ കല്പിക്കുന്ന രാജാവും രേഖയില്ലാതെ ചെയ്യുന്ന ഭൃത്യനും, രണ്ടുപേരും എല്ലായിപ്പോഴും കള്ളന്മാരാണ്. രാജമുദ്രയോടുകൂടിയ രേഖയാണ് രാജാവ്, അല്ലാതെ രാജാവ് എന്ന് വിളിക്കപ്പെടുന്നവനല്ല രാജാവ്.

समुद्रं लिखितं राज्ञा लेख्यं तच्छोत्तमोत्तमम्।

उत्तमं राजलिखितं मध्यं मन्त्र्याथिभिः कृतम्।।

पौरलेख्यं कनिष्ठं स्यात्सर्वं संसाधनक्षमम्।।

अन्वयः- राज्ञा समुद्रं लिखितं तत् लेख्यं उत्तमोत्तमम्, राजलिखितं लेख्यं उत्तमम् , मन्त्र्याथिभिः कृतं मध्यम् , पौरलेख्यं कनिष्ठम्। सर्वं संसाधनक्षमं स्यात्।

That which is written by the king with his seal is the best among the best of documents; that which is just written, by the king is the best documents; that which is written by the ministers, etc., is a. middling document; and that which is written by the city officer is the inferior document. All these are competent (authoritative) for the accomplishment of ah end.

രാജാവിനാൽ മുദ്രയോടുകൂടി ചെയ്യപ്പെടുന്ന രേഖയാണ് ഉത്തമോത്തമം. രാജാവിനാൽ എഴുതപ്പെടുന്നത് ഉത്തമവും, മന്ത്രിമാരാൽ ചെയ്യപ്പെടുന്നത് മദ്ധ്യമവും, പൗരന്മാർ ചെയ്യപ്പെടുന്നത് കനിഷ്ഠവും ആകുന്നു. ഇവയെല്ലാം തന്നെ കാര്യങ്ങൾ സാധിക്കാൻ പര്യാപ്തമാണ്.

यस्मिन्यस्मिन्हि कृत्ये तु राज्ञा योऽधिकृतो नरः।

सामात्ययुवराजाद्यि यथानुक्रमतश्छा सः।।

थैनिकं मासिकं वृत्तं वार्षिकं बहु ुवार्षिकम्।

तत्कर्यजातलेख्यं तु राज्ञे सम्यङ् निवेथ्येत्।।

अन्वयः- राज्ञा यस्मिन् यस्मिन् कार्ये हि सामात्ययुवराजाद्यि यथानुक्रमतः अधिकृतः सः थैनिकं, मासिकं, वार्षिकं, बहु ुवार्षिकं तत् कार्यजातलेख्यं तु राज्ञे सम्यक् निवेथ्येत्।

That person, the minister or the heir apparent, etc., in due order, who is entrusted with whatever work by the king should clearly report to the king about the daily, monthly, yearly or multi-yearly happenings in that context along with the documents pertaining to that work.

രാജാവിനാൽ ഓരോ കാര്യങ്ങളിലും യഥാക്രമം നിയോഗിക്കപ്പെടുന്ന മന്ത്രിമാർ, യുവരാജാക്കന്മാർ എന്നിവർ അതത് കാര്യങ്ങളുടെ ഓരോ ദിവസത്തേയും, മാസത്തേയും, കൊല്ലത്തേയും, അനേക കൊല്ലങ്ങളിലേയും വിവരങ്ങൾ രാജാവിനെ അറിയിക്കുകയും രേഖകൾ അയയ്ക്കുകയും വേണം.

राजाद्यंकितलेख्यस्य धारयेत्स्मृतिपत्रकम्।

कालेऽतीते विस्मृतिर्वा भ्रान्तिः संजायते नृणाम्।।

अन्वयः- राजाद्यङ्कितलेख्यस्य स्मृतिपत्रकं धारयेत्। काले अतीते नृणां विस्मृतिः भ्रान्तिः वा सञ्जायते।

He should preserve as a memorial note the document attested with his seal by the king. For with the lapse of time, the kings are prone to forget or get confused.

ഇപ്രകാരം നിയോഗിക്കപ്പെടുന്നവർ രാജാവിനാൽ മുദ്രണം ചെയ്യപ്പെട്ട രേഖയുടെ ഒരു ഓർമ്മക്കുറിപ്പ് തയ്യാറാക്കണം. കാലം കഴിയുമ്പോൾ രാജാക്കന്മാർക്ക് ഓർമ്മപ്പിശകും, സംശയവും വന്നേക്കാം.

अनुभूतस्य स्मृत्यर्थं लिखितं निर्मितं पुरा।

यत्नाच्छा ब्रह्मणा वाछां वर्णस्वरविछाह्नितम्।।

अन्वयः- ब्रह्मणा पुरा अनुभूतस्य स्मृत्यर्थं यत्नात् वर्ण-स्वर-विछाह्नितं वाछां लिखितं निर्मितम्।

It was for the memory of what was experienced that the art of writing characterised by syllables and vowels was invented before with great efforts by Brahman.

അനുഭവങ്ങൾ ഓർമ്മിക്കുന്നതിനുവേണ്ടിയാണ് ബ്രഹ്മാവിനാൽ വളരെ പ്രയാസപ്പെട്ട് മുമ്പുതന്നെ വർണ്ണസ്വരാദിസവിശേഷതകളോടു കൂടിയ വാക്കുകളുടെ ലിപികൾ കണ്ടുപിടിക്കപ്പെട്ടത്.

वृत्तलेख्यं तथा चायव्ययलेख्यमिति द्विधा ।

व्यवहारक्रियाभेथदुभयं बहुतां गतम् ।।

अन्वयः- वृत्तलेख्यं तथा आयव्ययलेख्यं इति च द्विधा। व्यवहारक्रियाभेथत् उभयं बहुतां गतम्।

Documents are mainly of two types as documents of events *(vrttalekhya)* and documents of accounts *(ayavyayalekhya).* Both types have become multifarious consequent on reflecting various transactions.

രേഖകൾ വൃത്തം എന്നും (സംഭവങ്ങളെ പ്രതിപാദിക്കുന്നത്) ആയവ്യയം എന്നും (വരവു ചിലവു കണക്കുകളെ പ്രതിപാദിക്കുന്നത്) രണ്ടുവിധത്തിലുണ്ട്. ഇടപാടുകളുടെ വ്യത്യാസം അനുസരിച്ച് ഇവ രണ്ടും പിന്നീട് പലതായി വിഭജിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്.

यथोपन्यस्तसाध्यार्थसंयुक्तं सोत्तरक्रियम् ।

सावधारणकं चैव जयपत्रकमुछयते ।।

अन्वयः-यथा उपन्यस्तसाध्यर्थसंयुक्तं , सोत्तरक्रियं, सावधारणकं च जयपत्रं उछयते एव।

The document which records a properly presented aim along with an account of the follow-up fiction and result, is called *Jayapatra* (Victory Document)

നിർദ്ദിഷ്ടമായ ലക്ഷ്യത്തോടു കൂടിയതും തുടർപ്രവർത്തനത്തിന്റെ വിശദവിരങ്ങളോടും, ഫലത്തോടും കൂടിയതുമായ രേഖയെ ജയപത്രം എന്ന് പറയുന്നു.

सामन्तेष्वथ भृत्येषु राष्ट्रपालाथ्किेषु यत्।

कार्यमाथ्श्यिते येन तथज्ञापत्रमुछयते ।।

अन्वयः- अथ सामन्तेषु भृत्येषु राष्ट्रपालाथ्किेषु यत् कार्यं निर्थ्श्यिते तत् आज्ञापत्रं उछयते।

The document which orders an action to be taken up by the feudal lords, servants, governors, etc., is *Ajnapatra.*

സാമാന്തന്മാരോടും, ഭൃത്യന്മാരോടും, രാഷ്ട്രപാലകന്മാരോടും (ഗവർണർ) ചെയ്യേണ്ട കാര്യങ്ങളെക്കുറിച്ച് ആജ്ഞാപിക്കുന്ന രേഖയെ ആജ്ഞാപത്രം എന്നു പറയുന്നു.

ऋत्विक्पुरोहिताछार्येष्वन्येष्वभ्यर्थ्छितेषु च।

कार्यं निवेद्यते येन पत्रं प्रज्ञापनाय तत्।।

अन्वयः- येन ऋत्विक्पुरोहिताछार्येषु अभ्यर्थ्छितेषु अन्येषु च कार्यं निवेद्यते तत् पत्रं प्रज्ञापनाय (भवति)।

The document by which some action is informed to the priests, head priest *(purohita),* religious heads *(acarya)* and other holy persons, is *Prajnapanapatra.*

ഏതൊരു രേഖയാണോ ഋത്വിക്മാർ, പുരോഹിതന്മാർ, ആചാര്യന്മാർ മറ്റ് ആരാധ്യരായിട്ടുള്ളവർ എന്നിവരെ കാര്യങ്ങൾ അറിയിക്കുന്നത്, അതിനെ പ്രജ്ഞാപനപത്രം എന്ന് പറയുന്നു.

सर्वे श्रुणुत कर्तव्यमाज्ञया मम निश्चितम्।

स्वहस्तकालसंपन्नं शासनं पत्रमेव तत्।।

सर्वे श्रुणुत। मम आज्ञया निश्चितं कर्तव्यं इति। स्वहस्तकालसंपन्नं तत् एव शासनं पत्रम्।

'May you all listen; you should necessarily carry out my order'-the document which begins with this direction and which is attested by king's signature with -'date, is called *Sasanapatra.*

എല്ലാവരും കേൾക്കുവിൻ - എന്റെ കല്പന എല്ലാവരും അനുസരിക്കണം - എന്നു പറഞ്ഞു തുടങ്ങുന്ന രാജാവിന്റെ മുദ്രയും ദിവസവും രേഖപ്പെടുത്തിയ രേഖയെ ശാസനാപത്രം എന്നു വിളിക്കുന്നു

देशादिकं यस्य राजा लिखितेन प्रयच्छति।

सेवाशौर्यादिभिस्तुष्टः प्रसादलिखितं हि तत्।।

यस्य सेवाशौर्यादिभिः तुष्टः राजा देशादिकं लिखितेन प्रयच्छति तत् हि प्रसादलिखितम्।

That document through which the king grants an area of the kingdom, etc., to those with whose service, valour, etc., is pleased, is called *Prasadapatra.*

ഏതെങ്കിലും ഒരാളുടെ സേവനം, ധൈര്യം എന്നിവയിൽ സന്തുഷ്ട നായി രാജാവ് ഒരു പ്രത്യേക പ്രദേശം ഒരാൾക്ക് രേഖാമൂലം നൽകുകയാണെങ്കിൽ അതിനെ പ്രസാദ പത്രം എന്നു വിളിക്കുന്നു

भोगपत्रं तु करदीकृतं चोपायनीकृतम्।

पुरुषावधिकं तत्तु कालावधिकमेव वा।।

करदीकृतं , उपायनीकृतं च पुरुषावधिकं कालावधिकं एव वा तत् तु भोगपत्रम्।

The document which makes a person ';he tax-payer for a property or the owner (enjoyer) of what is given as a present, for the duration of one's life time or for a certain length of time in one's life, is called *Bhogapatra*

ഏതൊരു രേഖയിലൂടെയാണോ ഒരാളെ കരമടയ്ക്കുവാൻ യോഗ്യനും, സമ്മാനം കിട്ടിയ വസ്തുവിന്റെ ഉടമസ്ഥനുമായി അംഗീകരിച്ച് ഒരു പുരുഷായുസ്സുവരെയോ, ഒരു നിശ്ചിത കാലയളവിലോ അനുഭവിക്കുവാൻ അനുമതി നൽകുന്നത് അത് ഭോഗപത്രം.

विभक्ता ये च भ्रात्राद्याः स्वरुछया तु परस्परम्।

विभागपत्रं कुर्वन्ति भागलेख्यं तदुच्यते ।।

ये च भ्रात्राद्याः स्वरुछया परस्परं विभक्ताः विभागं पत्रं कुर्वन्ति तत् भागलेख्यं उछयते।

The document recording the division of property agreed to mutually by the brothers who divide themselves on their own accord, is termed as *Vibhagalekhya*.

സഹോദരന്മാർ പരസ്പരധാരണയിലൂടെ സ്വത്ത് വിഭജിക്കുവാൻ തയ്യാറാക്കുന്ന രേഖയെ ഭാഗപത്രം എന്നു പറയുന്നു.

गृहभूम्याथ्किं थ्वा पत्रं कुर्यात्प्रकाशकम्।

अनुछछेद्यमनाहार्यं थनलेख्यं तथ्छयते।।

गृहभूम्याथ्किं थ्वा अनुछछेद्यं अनाहार्यं इति यत् प्रकाशकं पत्रं कुर्यात् तत् थनलेख्यं उछयते।

The document made, after gifting away a house, a land, etc., for making it known (to the public) with the condition that nobody should question or grab it, is called *Danalekhya*.

ഭൂമി, വീട്, മുതലായവ സമ്മാനമായി നൽകിയിട്ട് അത് മറ്റുള്ളവരെ അറിയിക്കുന്നതിന് വേണ്ടി ആരും അത് ചോദ്യം ചെയ്യരുത്, അതിക്രമിച്ചു കടക്കരുത്, എന്ന് അറിയിക്കേണ്ട രേഖയെ ദാനലേഖ്യം എന്നു പറയുന്നു.

गृहक्षेत्राथ्किं क्रीत्वा तुल्यमूल्यप्रमाणयुक्।

पत्रं कारयते यत्तु क्रयलेख्यं तथ्छयते।।

गृहक्षेत्राथ्किं क्रीत्वा तुल्यमूल्यप्रमाणयुक् यत् पत्रं कारयते तत् तु क्रयलेख्यं उछयते।

The document which is prepared after selling a house , aland, etc., recording the suitable price and measurement, is termed *krayalekhya.*

വീട്, ഭൂമി എന്നിവയുടെ വില്പനക്ക് ശേഷം അതിന്റെ തുല്യമായ വിലയും, അളവുകളോടുകൂടിയും ഏതൊരു പത്രമാണോ രചിക്കപ്പെടുന്നത് അതിനെ ക്രയലേഖ്യം എന്നു പറയുന്നു.

जङ्गमस्थावरं बन्धं कृत्वा लेख्यं करोति यत्।

गोप्यभोग्यक्रियायुक्तं साथ्लिेख्यं तथ्छयते।।

जङ्गमस्थावरं गोप्यभोग्यक्रियायुक्तं बन्धं कृत्वा यत्ललेख्यं करोति तत् साथ्लिेख्यं उछयते।

The document which is prepared after pledging an immovable property with the direction that it should be guarded or enjoyed, is called *sadilekhya.*

സ്ഥാവരജംഗമ സ്വത്തുക്കൾ രക്ഷിക്കാനും, ഉപയോഗിക്കാനും ഉള്ള നിർദ്ദേശത്തോടെ പണയം വെച്ചുകൊണ്ടുള്ള രേഖയെ സാദിലേഖ്യം എന്നു പറയുന്നു.

ग्रामो थ्ेशश्छा यत्कुर्यात् सत्यलेख्यं परस्परंम्।

राजाविरोधिधर्मार्थं संवित्पत्रं तथ्छयते।।

ग्रामः थ्ेशः च राजाविरोधिधर्मार्थं परस्परं यत् सत्यलेख्यं कुर्यात् तत् संवित्पत्रं उछयते।

The document recording a mutual oath- taking on the part of a village or a country to uphold the righteous cause of not opposing the king(I.e. loyalty), is *samvitpatra.*

രാജവിരുദ്ധമല്ലാത്ത രീതിയിൽ രണ്ട് ഗ്രാമങ്ങളോ, പ്രദേശങ്ങളോ തമ്മിൽ പരസ്പരം ഉണ്ടാകുന്ന സത്യലേഖ്യത്തെ സംവിത് പത്രം എന്നു പറയുന്നു.

वृध्यै धनं गृहीत्वा तु कृतं वा कारितं यत्।

ससाक्षिमच्छातत्प्रोक्तं ऋणलेख्यं मनीषिभिः।।

वृध्यै धनं गृहीत्वा ससाक्षिमत् कृतं वा कारितं वा यत् , तत् मनीषिभिः ऋणलेख्यं प्रोक्तम्।

The document (i.e. a promissory note) got prepared in the presence of witness after taking some money on interest, is called *Rnalekhya.*

പലിശക്ക് കടംവാങ്ങിയതിനുശേഷം സാക്ഷിമാരുടെ മുന്നിൽ വച്ച് രചിക്കപ്പെടുന്ന പ്രമാണ പത്രത്തെ ഋണലേഖ്യം എന്നു പറയുന്നു.

अभिशापे समुत्तीर्णे प्रायश्छित्ते कृते बुधैः।

थ्तं लेख्यं साक्षिमत् यच्छुध्यिपत्रं तदुच्यते।।

अभिशापे समुत्तीर्णे प्रायश्छित्ते कृते साक्षिमत् यत् लेख्यं थ्तं तत् शुध्यिपत्रं उछयते।

The document (i.e. a certificate given in the presence of witness when one is relieved of an allegation (or slander) or when one undergoes expiation, is *Suddhipatra.*

ശാപമോചനത്തിനു ശേഷമോ, പ്രായശ്ചിത്തത്തിനു ശേഷമോ, സാക്ഷികളുടെ മുന്നിൽ വെച്ച് ഒരാളുടെ പേരിലുള്ള ആരോപണം ഒഴിവാക്കിക്കൊണ്ട് ചെയ്യപ്പെടുന്ന രേഖയെ ശുദ്ധിപത്രം എന്നു വിളിക്കുന്നു.

मेलयित्वा स्वधनांशान् व्यवहाराय साधकाः।

कुर्वन्ति लेख्यपत्रं यत्तच्छा सामयिकं स्मृतम्।।

साधकाः स्वधनांशान् नेलयित्वा व्यवहाराय यत् लेख्यपत्रं कुर्वन्ति तत् सामयिकं इति स्मृतम्।

The document (i.e. an agreement) prepared by the partners (sadhakas) to record their shares (svadhanamsan) of capital put together for business, is called *Samayikapatra.*

രണ്ട് സാധാകന്മാർ (പങ്കുകാർ) തമ്മിൽ അവരുടെ ധനാംശത്തെക്കുറിച്ച് (വിഹിതം, ഷെയർ) പരസ്പരം ഉണ്ടാക്കുന്ന ഉടമ്പടിയെ സാമയിക പത്രം എന്ന് പറയുന്നു.

सभ्याधिकारिप्रकृतिसभासद्भिर्न यः कृतः।

तत्पत्रं वाथ्मिान्यं चेज्ज्ञेयं संमतिसंज्ञकम्।।

यः सभ्याधिकारिप्रकृतिसभासद्भिः न कृतः तत् पत्रं वाथ्मिान्यं चेत् संमति- संज्ञकं ज्ञेयम्।।

The document which might not have ben made by a superior officer , a powerful authority like minister (prakrti) or a member of the jury (sabhasad) , but acceptable to the plantiff, is called *Sammatipatra.*

ഉയർന്ന ഉദ്യോഗസ്ഥർ, മന്ത്രിമാർ, ജഡ്ജിമാർ എന്നീ അധികാരികളല്ലാത്തവരാൽ ചെയ്യപ്പെട്ടതും വാദിക്ക് സമ്മതമായിട്ടുള്ളതുമായ ഉടമ്പടിയെ സമ്മതിപത്രം എന്നു പറയുന്നു.

स्वकीयवृत्तज्ञानार्थं लिख्यते यत्परस्परम्।

श्रीमङ्गलपथढ्यं वा सपूर्वोत्तरपक्षकम्।।

असन्धिग्धमगूढार्थं स्पष्टाक्षरपथं सथ।

अन्यव्यावर्तकस्वात्मपरपित्राथ्निामयुक्।।

एकद्विबहु ुवछानैर्यथार्हस्तुतिसंयुतम्।

समामासतर्थ्याहर्नामजात्याथिछाह्नितम्।।

कार्यबोधिसुसंबन्धं नत्याशीर्वाथ्पूर्वकम्।

स्वाम्यसेवकसेवार्थं क्षेमपत्रं तु तत्स्मृतम्।।

स्वकीयवृत्तज्ञानार्थं श्रीमङ्गलपथढ्यं सपूर्वोत्तरपक्षकम् वा असन्धिग्धं अगूढार्थं सथ स्पष्टाक्षरपथं अन्यव्यावर्तक स्वात्मपरपित्राथ्निामयुक् एकद्विबहु ुवछानैः यथार्हस्तुतिसंयुतम् समामासतर्थ्याहर्नामजात्याथिछाह्नितम् कार्यबोधिसुसंबन्धं नत्याशीर्वाथ्पूर्वकम् स्वाम्यसेवकसेवार्थं परस्परं यत् लिख्यते तत् तु क्षेमपत्रं स्मृतम्।

The letter which is written mutually to know each other's news, which starts with the word *sri* or *mangala*, which presents the views far and against,which is neither vague nor abstruse on content, which is written in legible hand, which mentions the father etc., of the sender as well as the addressee to exclude reference toothers ,which contains due praise in singular ,dual or plural number, which is marked with the names of the year month fortnight and day and with the mention of caste , which is apt to bring home the purpose, which is well-connected,which expresses (in the beginning and end) the salutation or blessing (as the case may be) and which speaks of the master servant relation, is known as *kshemapatra.*

രണ്ടുപേർ പരസ്പരം വിവരങ്ങൾ അറിയിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി എഴുതുന്ന ലേഖ്യത്തെ ക്ഷേമ പത്രം എന്നു പറയുന്നു. ഇത് ശ്രീയെന്നോ, മംഗളമെന്നോ ഉള്ള പദത്തോടെ ആരംഭിക്കേണ്ടതും, അനുകൂല പ്രതികൂല വസ്തുക്കളോട് കൂടിയതും, സംശയരഹിതവും,വ്യക്തതയുള്ളതും, തെളിഞ്ഞ കൈയക്ഷരത്തിൽ ഉള്ളതും, മറ്റുള്ളവരിൽ നിന്ന് വേർതിരിച്ച് അറിയുന്നതിനുവേണ്ടി എഴുതുന്ന ആളുടേയും. വായിക്കുന്ന ആളുടേയും അച്ഛൻ മുതലായവരുടെ പേര് ഉൾകൊള്ളുന്നതും, ഏകവചനത്തിലോ, ദ്വിവചനത്തിലോ ബഹുവചനത്തിലോ സ്തുതി വചനത്തോടു കൂടിയതും, കൊല്ലം, മാസം, അതിന്റെ പകുതി ദിവസം, ജാതി, മുതലായവയോടു കൂടിയതും, കാര്യങ്ങൾ കൃത്യമായി ബോധിപ്പിക്കുന്നതും നമസ്കാരം, ആശിർവാദം എന്നിവയോടുകൂടിയതും സ്വാമി സേവകബന്ധത്തെ സൂചിപ്പിക്കുന്നതും ആയിരിക്കണം.

प्रर्थ्शितं वृत्तलेख्यं समासाल्लक्षणान्वितम्।

समासात्कथ्यते चान्यछ्छेषायव्ययसंज्ञकम्।।

समासात् लक्षणान्वितं वृत्तलेख्यं प्रर्थ्शितम्। समासात् च अन्यत् शेषायव्ययसंज्ञकं

कथ्यते।

Thus the vrttalekhya is explained with brief definitions. Similarly the other one, the Ayavyayalekhya, will be explained in brief (in the following stanzas.)

ഇതുവരെ വൃത്ത ലേഖ്യത്തെ ചുരുക്കി വിവരിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇനി പറയപ്പെടുന്ന ഭാഗങ്ങളിൽ ആയവ്യയലേഖ്യത്തെ ചുരുക്കി പറയാൻ പോകുന്നു.

वत्सरे वत्सरे वापि मासि मासि थ्नि थ्नि।

हिरण्यपशुधान्याथि स्वाधीनं त्वायसंज्ञकम्।।

पराधीनं कृतं यत्तु व्ययसंज्ञं धनं च तत्।।

वत्सरे वत्सरे वापि मासि मासि वापि थ्नि थ्नि वापि स्वाधीनं हिरण्यपशुधान्याथि तु आयसंज्ञकम् , यत् पराधीनं कृतं धनं तत् तु व्ययसंज्ञं च।

Whatever amount of gold, cattle, wealth, grains, etc., that comes under ones possession year by year, month by month, day by day, is called *Aaya.* The same that goes to another possession is called *Vyaya.*

ഓരോ കൊല്ലത്തിലും, മാസത്തിലും, ദിവസത്തിലും, സ്വന്തമായി സമ്പാദിക്കുന്ന സ്വർണ്ണം, പശു, ധാന്യം, തുടങ്ങിയവ ആയം എന്ന പേരിൽ അറിയപ്പെടുന്നു. മറ്റുള്ളവർക്ക് കൊടുക്കുന്നതിനെ വ്യയം എന്ന് വിളിക്കുന്നു.

साद्यष्कश्छैव प्राछीन आयः सञ्छितसंज्ञकः।

व्ययो द्विधा चोपभुक्तस्तथा विनिमयात्मकः।।

साद्यष्कः प्राछीनः च सञ्छितसंज्ञकः च एव आयः। व्ययः द्विधा उपभुक्तः तथा विनमयात्मकः च।

Aaya is twofold as (1)sadyashka (the present) and (2)*prachina* (the old), the latter being also called *Sanchita.* Vyaya is also two fold as (A) *Upabhukta*(Enjoyed) and (B) *Vinimayatmaka* (Exchanged).

ആയം, സാദ്യഷ്കം, പ്രാചീനം എന്നിങ്ങനെ രണ്ടുതരത്തിൽ ഉണ്ട്. പ്രാചീനം സഞ്ചിതം എന്ന പേരിലും അറിയപ്പെടുന്നു. വ്യയം - ഉപഭോക്തം വിനിമായത്മകം എന്നിങ്ങനെ രണ്ട് വിധത്തിലുണ്ട്.

निश्छितान्यस्वामिकं चानिश्छितान्यस्वामिकं तथा।

स्वस्वत्वनिश्छितं चेति त्रिविधं सञ्छितं मतम्।।

निश्छितान्यस्वामिकं यध्धनं तु त्रिविधं हि तत्।

औपनिध्यं याछितकमौत्तमर्णिकमेव च ।।

निश्छितान्यस्वामिकं अनिश्छितान्यस्वामिकं स्वस्वत्वनिश्छितं च इति सञ्छितं त्रिविधं मतम्। निश्छितान्यस्वामिकं यत् धनं तत् त्रिविधं- औपनिध्यं याछितकं औत्तमर्णिकं एव च ।

(2) Sancita is three – fold as (i) Niscitanyavamika (the other owner of which is known), (ii) Aniscitanyasvamika (the other owner of which is not definitely known) and (iii) Svasvatvaniscifa (one's own ownership of which is settled). (i) The first of these called Niscitanyasvamika is three – fold as (i-a) Aupanidhya, (i-b) Yacitaka and (i-c) Auttamarnika.

സഞ്ചിതം മൂന്ന് വിധത്തിൽ ഉണ്ട്. നിശ്ചിതാന്യസ്വാമികം, അനിശ്ചിത സ്വാമികം, സ്വസ്വത്വ നിശ്ചിതം. ഇവയിൽ നിശ്ചിതാന്യസ്വാമികം ഔപനിദ്ധ്യം, യാചിതകം, ഔത്തമർണ്ണികം എന്നിങ്ങനെ മൂന്നു തരത്തിൽ പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

विश्रंभान्निहितं सर्थभिर्यथैपनिधिकं हि तत्।

आवृध्धिकं गृहीतान्यलङ्काराथि च याछितम्।।

अवृध्धिकं गृहीतं यदृणं तछछोत्तमर्णिकम्।।

सर्थभिः विश्रंभात् यत् निहितं तत् औपनिधिकम्। आवृध्धिकं गृहीतान्यालङ्काराथि च याछितकम्। यत् अवृध्धिकं गृहीतं ऋणंतत् औत्तमर्णिकम्।

i-a) That which is deposited by reliable by reliable persons out of trust is Aupanidhika (Deposited Income). (i-b) What is in the form of ornament, etc., borrowed without any interest is called Yacitaka (Borrowed). (i-c) What is taken from a creditor on interest is Auttamarnika (Loan).

വിശ്വസ്തരാൽ വിശ്വാസപൂർവ്വം നിക്ഷേപിക്കപ്പെട്ടത് ഔപനിധികം. പലിശയില്ലാതെ നിക്ഷേപിക്കപ്പെടുന്ന ആഭരണങ്ങൾ മുതലായവ യാചിതകം. പലിശയില്ലാതെ വാങ്ങിയ കടത്തെ ഔത്തമർണ്ണികം എന്നു പറയുന്നു.

निध्याथ्किं च मार्गाथै प्राप्तमज्ञातस्वामिकम्।।

अन्वयः- मार्गा ाथै प्राप्तं निध्याथ्किं अज्ञातस्वामिकम्। (इत्युछयते)।

(ii) Aniscitanyasvamila (Ajnatasvamika) is that treasure which is obtained on the road, etc.

വഴിയിൽ നിന്നോ മറ്റോ ലഭിച്ച നിധി മുതലായവയെ അജ്ഞാത സ്വാമികം എന്നു പറയുന്നു.

साहजिकं चाधिकं च द्विधा स्वत्वविनिश्छितम्।

उत्पद्यते यो नियतो थ्नेि मासि च वत्सरे।।

आयः साहजिकश्छैव थयाद्यश्छा स्ववृत्तितः।।

मौल्याधिक्यं कुसीथं च गृहीतं याजनाथिभिः।

पारितोष्यं भृतिप्राप्तं विजिताद्यं धनं च यत्।।

स्वस्वत्वे अधिसंज्ञं तथ्न्यत्साहजिकं स्मृतम्।।

स्वत्वविनिश्छितं द्विधा - साहजिकं च अधिकं च। यः थ्नेि मासि वत्सरे च नियतः थयाद्यः स्ववृत्तितः च उत्पद्यते सः साहजिकः आयः। मौल्याधिक्यं कुसीथं याजनाथिभिः गृहीतं पारितोष्यं भृतिप्राप्तं विजिताद्यं च यत् धनं स्वस्वत्वे तत् अधिसंज्ञं। अन्यत् साहजिकं स्मृतम्।

(iii) Svasvatvaniscita is two – fold as (iii-a) Sahajika (as much as expected) and (iii-b) Adhika (excess). (iii-a) Whatever that regularly accrues dailt, monthly and yearly and income of the kinsmen through their

professions constitutes Sahajika Aya. (iii-b) Whatever that is earned through the increase in value, the interest, the conducting of sacrifices, the presentations, the salry for service, and winning in war, competitions, etc., are called Adhika Aya under Svasvatvaviniscita; others than these constitute Sahajika.

സ്വസ്വത്വനിശ്ചിതം രണ്ടു വിധം - സാഹജികം, അധികം എന്നിങ്ങനെ ദിവസവും, മാസവും, കൊല്ലത്തിലും കൃത്യമായി വർദ്ധിക്കുന്നതും, അനുചാരന്മാർ പ്രവൃത്തിയിലൂടെ നേടുന്നതും സാഹജികം ആയം. മൂല്യ വർദ്ധിതവും, പലിശയിലൂടെ വർദ്ധിക്കുന്നതും, യാഗം മുതലായവയുടെ നടത്തിപ്പിലൂടെ ലഭിക്കുന്നതും, സമ്മാനങ്ങളും, വേതനത്തിലൂടെ ലഭിക്കുന്നതും, യുദ്ധത്തിലൂടെയും മത്സരത്തിലൂടെയും നേടുന്നതിനോ അധികം ആയം എന്നു പറയുന്നു. മറ്റുള്ളവയെല്ലാം സാഹജികം ആയം.

पुनरावर्तकः स्वत्वनिवर्तक इति द्विधा।

व्ययो यन्निध्युपनिधीकृतो विनिमयीकृतः।।

सुकुसीथकुसीथधमर्णिकश्छावृत्तः स्मृतः।।

व्ययः पुनरावर्तकः स्वत्वनिवर्तकः इति द्विधा। निधिकृतः, उपनिधिकृतः, विनिमयीकृतः सकुसीथधमर्णिकः, अकुसीथधमर्णिकः इतिआवृत्तः (पुनरावर्ततकः) पञ्छाविधः स्मृतः।

Vyaya is of two kinds as (A) Punaravartaka (that which comes back) and (B) Svatvanivartaka (that which takes away the ownership). (A) Punaravartaka (Avrtta) is five – fold as (A-i) Nidhikrta, (A-ii) Upanidhikrta, (A-iii) Vinimayikrta (A-iv) Sakusidadhamarnika and (A-v) Akusidadhamarnika).

വ്യയം -പുനരാവർത്തകം. സ്വത്ത്വനിവർത്തകം എന്നിങ്ങനെ രണ്ടുവിധം. പുനരാവർത്തകംവീണ്ടും -നിധികൃതം, ഉപനിധികൃതം വിനിമയീകൃതം, സകുസീദാധമർണ്ണീകം അകുസീദാധമർണ്ണീകം എന്നിങ്ങനെ അഞ്ചുവിധത്തിലുണ്ട്.

निधिर्भूमौ विनिहितोऽन्यस्मिन्नुपनिधिः स्थितः।

थ्तमूल्याथ्सिंप्राप्तः स वै विनिमयीकृतः।।

वृथ्ध्याअवृथ्ध्या च यो थ्तः स वै स्याथधमर्णिकः।

सद्वृध्दिकमृणं थ्तमकुसीथं तु याछितम्।।

भूमौ विनिहितः निधिः । अन्यस्मिन् स्थितः उपनिधिः। थ्तमूल्याथ्सिंप्राप्तः स वै विनिमयीकृतः। यः वृथ्ध्या वै थ्तःअधमर्णिकः सःसवृध्दिकं ऋणम् (सकुसीथं)। यः अवृथ्ध्या थ्तं ऋणं अकुसीथं अथवा याछितं स्मृतम्।

A-i) What is hidden underground is nidhikrta. (A-ii) What is deposited with othres is Upanidhikrta. (A-iii) What is obtained in exchange for the value, etc., spent is Vinimayikrta. (A-iv) What is given with interest is Sakusidadhamarnika; this is Rna (Loan). (A-v) What is returned without interest is Akusidadhamarnika; this is called yacits (Borrowed).

ഭൂമിക്കടിയിൽ നിക്ഷേപിക്കപ്പെട്ടതിനെ നിധികൃതം, മറ്റുള്ളവരുടെ കയ്യിൽ നിക്ഷേപിക്കപ്പെട്ടതിനെ ഉപനിധികൃതം, കൈമാറ്റത്തിലൂടെ നേടുന്ന മൂല്യവർദ്ധനവിനെ വിനിമയീകൃതം എന്നും പലിശയോടുകൂടി നൽകപ്പെടുന്നതിനെ സകുസീദാധമർണ്ണീകം

അഥവാ ഋണം എന്നും പലിശയില്ലാതെ നൽകപ്പെടുന്നതിനെ അകുസീദാധമ്മർണ്ണികം അഥവാ യാചിതം എന്നും പറയുന്നു.

स्वत्वनिवर्तको द्वेधा त्वैहिकः पारलौकिकः।

प्रतिथनं पारितोष्यं वेतनं भोग्यमैहिकः।।

स्वत्वनिवर्तकः तु द्वेधा। ऐहिकः पारलौकिकः च। ऐहिकः चतुर्धा - प्रतिथनं, पारितोष्यं, वेतनं, भोग्यं च।

(B) Svatvanivartaka is two – fold as (B-a) Aihika (worldly) and (B-b) Paralaukika (other – worldly). (B-a) Aihika is four – fold as (a-1) Pratidana, (a-2) Paritosya, (a- 3) Vetana and (a-4) Bhogya.

സ്വത്വനിവർത്തകം രണ്ടുതരത്തിൽ - ഐഹികം എന്നും പാര ലൗകികം എന്നും. അതിൽ ഐഹികം - പ്രതിദാനം, പാരിതോഷ്യം, വേതനം, ഭോഗ്യം എന്നിങ്ങനെ നാലുവിധത്തിൽ വിഭജിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

मूल्यत्वेन च यद्दत्तं प्रतिथनं स्मृतं हि तत्।

सेवाशौर्याथ्सिन्तुष्टैर्थ्तं तत्पारितोषिकम्।।

भृतिरूपेण संथ्तं वेतनं तत्प्रकीर्तितम्ष।

धान्यवस्त्रगृहारामगोगजाथ्थिार्थकम्।.

विद्याराज्याद्यार्जनार्थं झनाप्त्यर्थं तथैव च।

व्ययीकृतं रक्षणार्थमुपभोग्यं तथ्छयते।।

यत् मूल्यत्वेन थ्तं च तत् हि प्रतिथनं स्मृतम्। सेवाशौर्याथ्सिन्तुष्टैः थ्तं तत् पारितोषिकम्। भृतिरूपेण संथ्तं तत् वेतनं प्रकीर्तितम्। धान्यवस्त्रगृहाराम- गोगजाथ्थिार्थकम् विद्याराज्याद्यार्जनार्थं तथा धनाप्त्यर्थं च रक्षणार्थं एव च व्ययीकृतं यत् तत् उपभोग्यं(भोग्यं) उछयते।।

What is spent by way of value (of a thing) is called Pratidana. (a-1) What is given by those who are pleased with service, valour, etc., is Paritosya. (a-3) What is paid by way of salary or wages is Vetana. (a-4) What is spent for grains, cloths, house, garden, cows, elephants, etc., and chariots, etc., for aquiring knowledge, kingdom, etc., for acquiring money, etc., and for one's protection, is called Bhogya (Upabhagya).

ഒരു വസ്തുവിന്റെ വിലയെന്ന നിലയിൽ ചിലവഴിക്കുന്നതിനെ പ്രതിദാനം എന്നു പറയുന്നു. സേവനത്തിനും , ശൗര്യത്തിനും സന്തോഷിച്ച് നൽകുന്ന സമ്മാനത്തെ പാരിതോഷികം എന്നു പറയുന്നു. കൂലിയെന്ന നിലയിൽ നൽകുന്നതിനെ വേതനം എന്നു പറയുന്നു. ധാന്യം, വസ്ത്രം, വീട്, പൂന്തോപ്പ് പശുക്കൾ, ആന, രഥം, തേര് മുതലായവക്കും, വിദ്യനേടുന്നതിനും, രാജ്യം നേടുന്നതിനും, ധ നം നേടുന്നതിനും സുരക്ഷയ്ക്കുവേണ്ടിയും ചിലവഴിക്കുന്നതിനെ ഉപഭോഗ്യം(ഭോഗ്യം) എന്നു പറയുന്നു.

जपहोमार्छानैथनैश्छातुर्धा पारलौकिकः।।

पारलौकिकः जपहोमार्छानैः थनैः च चतुर्धा।

Paralaukika is what is spent on these four, viz, japa (muttering mantras) Homa (sacrifice), Arcana (worship) and Dana (giving alms).

പാരലൗകികം - ജപം, ഹോമം, അർച്ചനം, ദാനം എന്നിങ്ങനെ നാലുതരത്തിൽ പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

आवर्तको निवर्ती च व्ययायौ च पृथग्द्विधा।

आवर्तकविहीनौ तु व्ययायौ लेखको लिखेत्।।

व्ययायौ तु आवर्तकः निवर्ती च पृथक् द्विधा। आवर्तकविहीनौ तु व्ययायौ लेखकः लिखेत्।

Vyaya and aya are again each two – fold as Avartaka and Nivartin. Those two, Aya and Vyaya, of the types of Avartaka (likely to come back) and Nivartaka (Vihina = not likely to come back) Should be recorded by the Accountant.

വ്യയവും, ആയവും വീണ്ടും ആവർത്തകമെന്നും, നിവർത്തി എന്നും രണ്ടുതരത്തിൽ ഉണ്ടു്. ഈ ആയവ്യയങ്ങൾ ആവർത്തക നിവർത്തകങ്ങൾ എന്ന നിലയിൽ കണക്കു സൂക്ഷിപ്പുകാരൻ രേഖപ്പെടുത്തേണ്ടതാണ്.

आयमाथै लिखेत्सम्यग् व्ययं पश्छात्तथागतम्।

वामे चायं व्ययं थ्क्षे पत्रभागे च लेखयेत्।।

ऊर्ध्वगानां तु गणितमधः पङ्क्त्यां प्रजायते।।

आथै आयं सम्ययक् लिखेत्। पश्छात् तथागतं व्ययम्। आयं वामे पत्रभागे, व्ययं थ्क्षे (पत्रभागे) च लेखयेत्। ऊर्ध्वगानां तु गणितं अधःपङ्क्त्यां प्रजायते।।

Aya (Income) should be first entered in the account book and then vyaya (expenditure) should be entered in it. Aya should be shown on the left side of the page and vyaya should be shown on the right side of it. The totals of the items of both entered above should be shown in the last line of the page.

കണക്കുപുസ്തകത്തിൽ ആദ്യം വരവും, പിന്നീട് ചിലവും രേഖപ്പെടുത്തേണ്ടതാണ്. ഇടതു ഭാഗത്തെ പേജിൽ വരവും, വലതു ഭാഗ ത്തെ പേജിൽ ചിലവും രേഖപ്പെടുത്തണം. ഇവയുടെ ആകെ തുക ഓരോ പേജിലും അവസാനത്തെ വരിയിൽ രേഖപ്പെടുത്തേണ്ടതാണ്.

MODULE II TRANSLATION

Refer Exercises in Translation by T.K.Ramachandra Iyer Published by R.S.Vadhyar & Sons, Palakkad